Folyamatmodellezés

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Hibatűrő Rendszerek Kutatócsoport

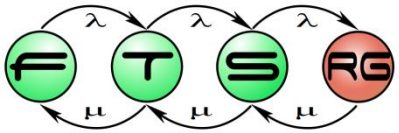

Tartalom

- Ismétlés, kitekintés
- Folyamatmodellezés célja
- Folyamatmodellek
- Vezérlési folyam
- Megvalósítás

Tartalom

Ismétlés: felépítési vs. viselkedési modellek

- Felépítési (*structural*) modellek
  - Statikus
  - Rész és egész, összetevők
  - Kapcsolatok, összeköttetések
- Viselkedési (*behavioral*) modellek
  - Dinamikus
  - Időbeli lefolyás
  - Állapot, folyamat
  - Reakciók a külvilágra
- Nem fed le mindent, nem válik élesen szét…

Az autóban van kamera és kormányvezérlő

A kamera jeleket küld a sáv elhagyásáról (mennyit? mikor?)

A sávtartó rendszerben a kamera jeleit fogadva a kormányvezérlő beavatkozik (mikor/hogyan?)

Viselkedésmodellek fő kérdései

- Mit „csinál” a rendszer?

Esemény alapú modell

Folyamat alapú modell

…

- Most „milyen”, és hogyan változik a rendszer?

Állapot alapú modell

Folyamat

Folyamat: lépések sorozata, melyek sorrendben történő végrehajtása valamilyen célra vezet.

Tartalom

Folyamatmodellezés célja

- Dokumentáció
- Implementáció
  - Végrehajtható modellek
  - Kódgenerálás
- Modell szintű ellenőrzés (Verifikáció)
  - Szimuláció
  - Monitorozás
  - Automatizált modellellenőrzés

Példa: HW rendelés kiszállítása

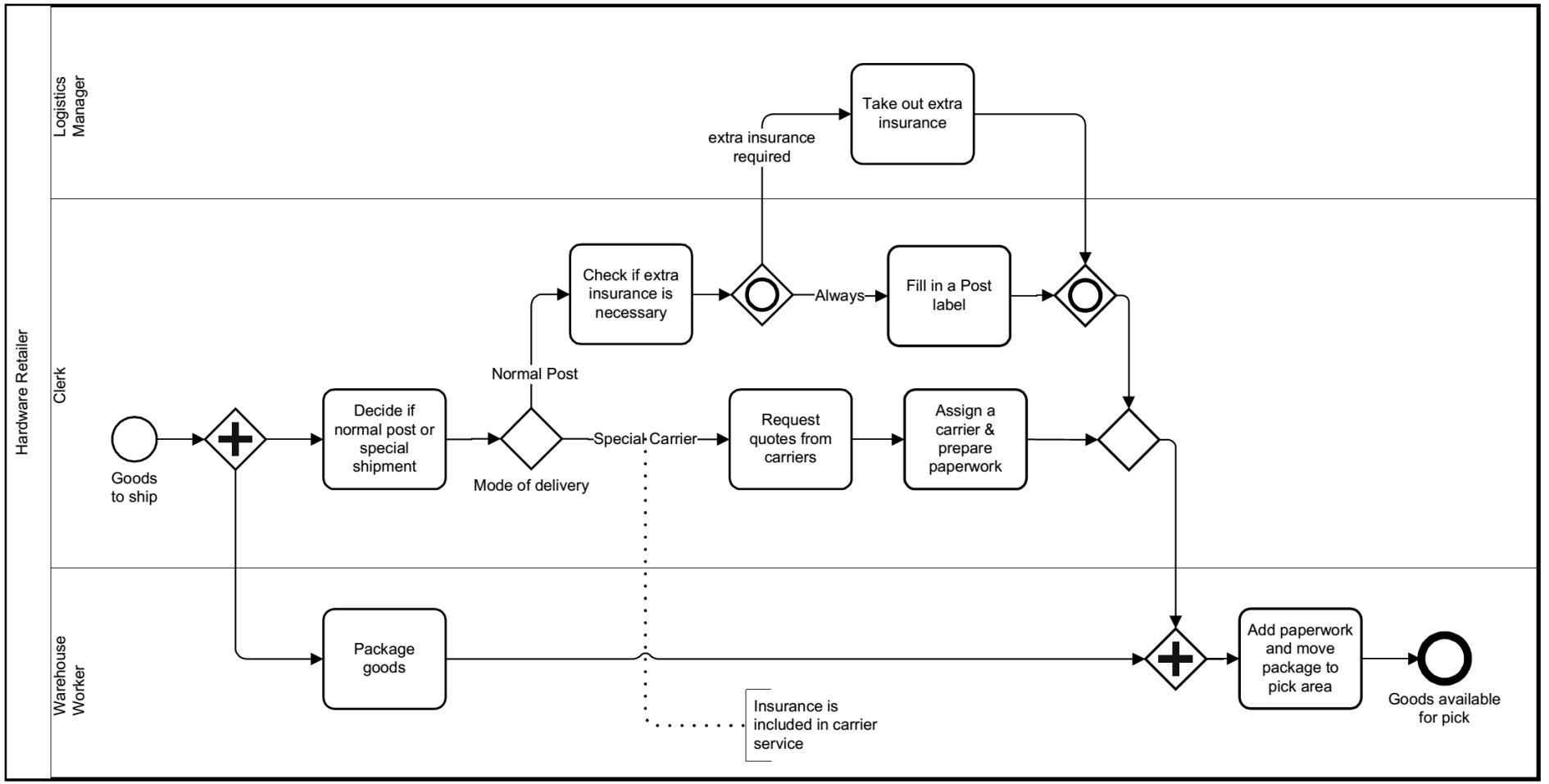

omg.org, BPMN 2.0 by Example

Példa: HW rendelés kiszállítása

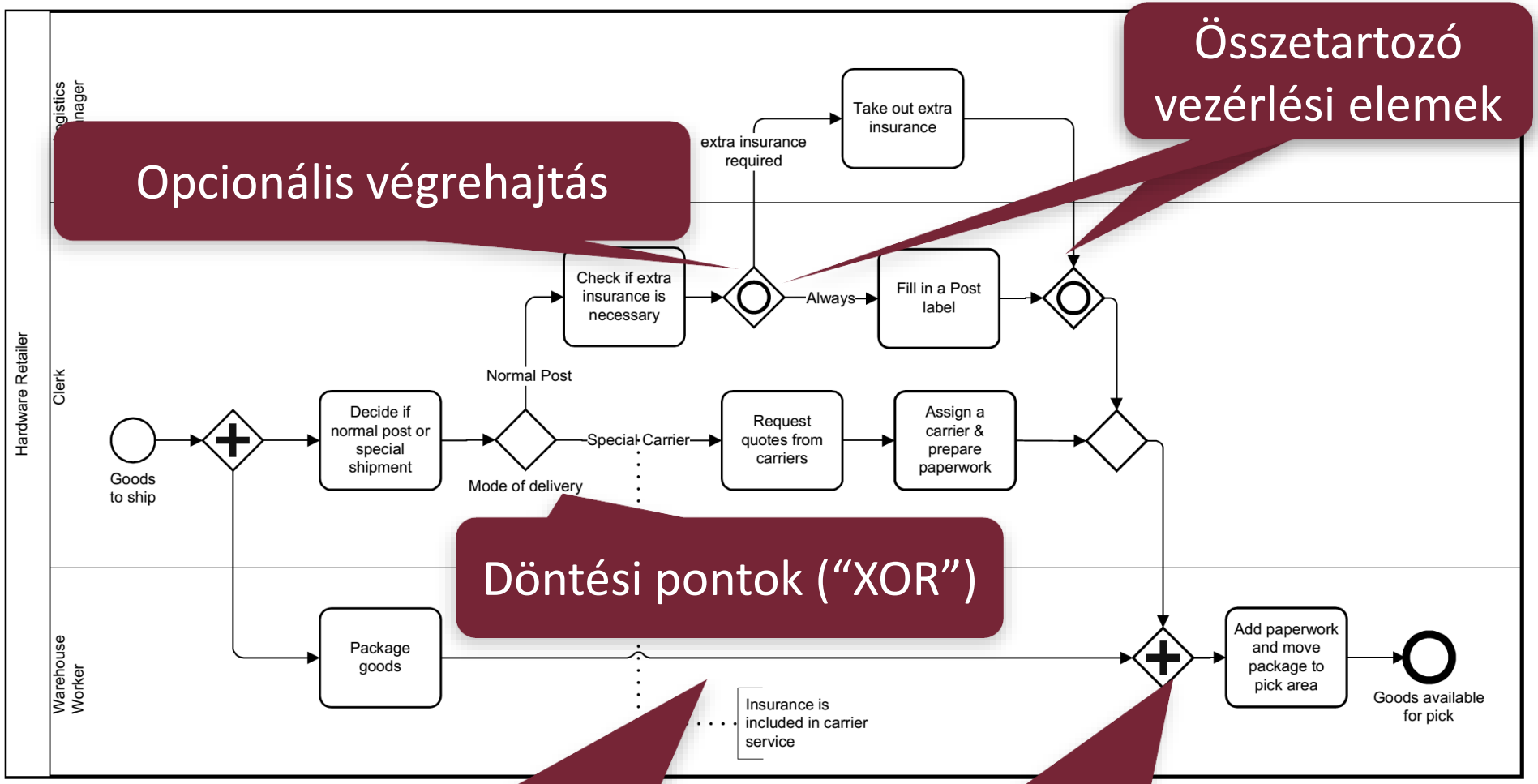

Összetartozó vezérlési elemek

Opcionális végrehajtás

Döntési pontok (“XOR”)

Lépések végrehajtási sorrendje

“Párhuzamos” (független) végrehajtás (“AND”)

Mire épül?

- Történeti előzmények
  - Programok vezérlési szerkezete
  - Ütemezés (pl. GANTT diagramok)
  - Gyártási/irodai folyamatok modellezése
  - IDEF-0: 1980-as évek, US AirForce
  - Logisztikai folyamatok leírása
  - Üzemeltetés: “runbook”
- Közös elemek
  - Vannak elemi lépések
  - Köztük függőségek (idő? adat? sorrend?)
  - Döntési pontok
  - → általános célú folyamatmodellezési nyelvek (pl. BPMN)

Példa: IDEF-0

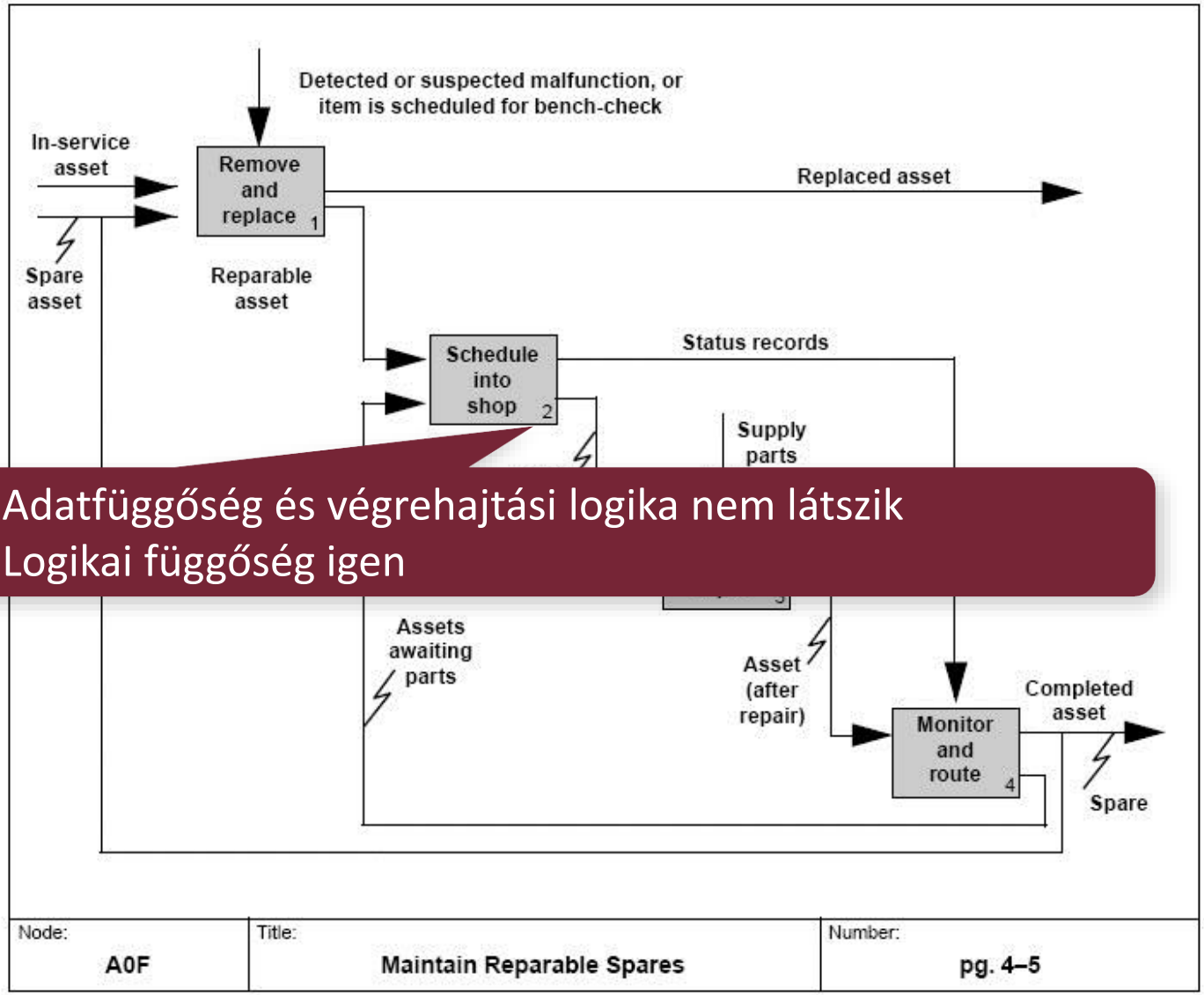

Adatfüggőség és végrehajtási logika nem látszik
Logikai függőség igen

Defense Acquisition University - *Systems Engineering Fundamentals.* Defense Acquisition University Press, 2001

Példa: GANTT

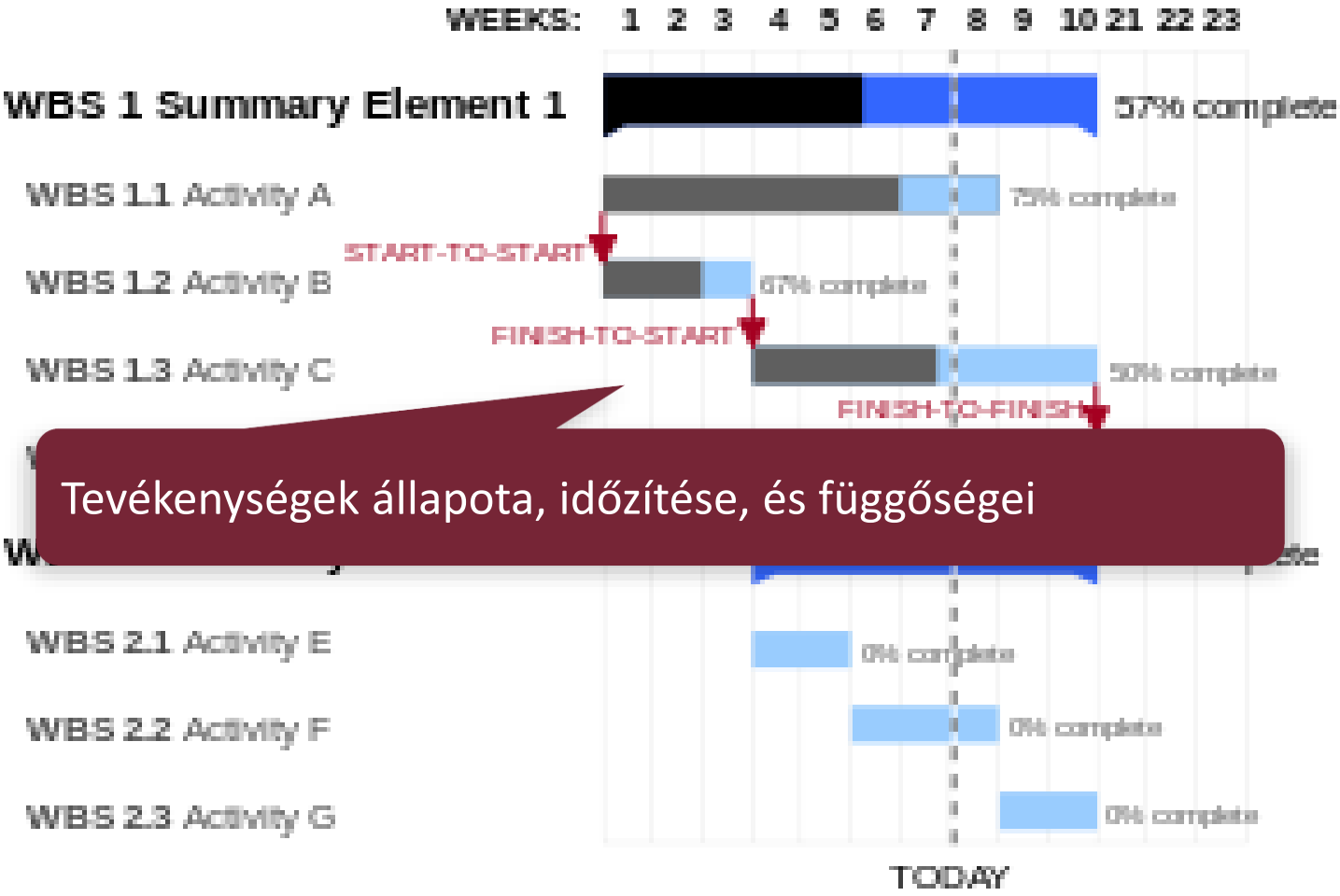

Tevékenységek állapota, időzítése, és függőségei

wikipedia.org

Mit használ fel?

- Ötlet rendszer/szoftvertervezésben:
  - használjunk fel meglévő elemeket
  - Írjuk le az összetett rendszer működését
- Alapelem lehet sokféle
  - webform validáció, email küldés, adatbázisművelet, távoli webszolgáltatás, emberi interakció, SMS küldés, diagram kirajzolás, stb.
- Mire “fordul” a vezérlési logika?
  - Lehet közvetlen kód (C/C++, C#, Java, …)
  - Lehet egy végrehajtó környezet bemenete
    - “Csinálj nekem ilyen folyamatot”

Hol használnak még folyamatmodelleket?

- Informatikai rendszerek működtetése
  - ITIL, UK Gov. kezdeményezés
- Protokoll specifikáció
  - Összetett rendszer részei hogy működnek együtt
  - Melyik komponensnek mi a szerepe
- Végrehajtható folyamatok tervezése
  - Rendeléskiértékelés, hitelbírálat előkészítése, …
- Adatfeldolgozási/elemzési folyamatok

Példa: egészségügyi adatok kezelése

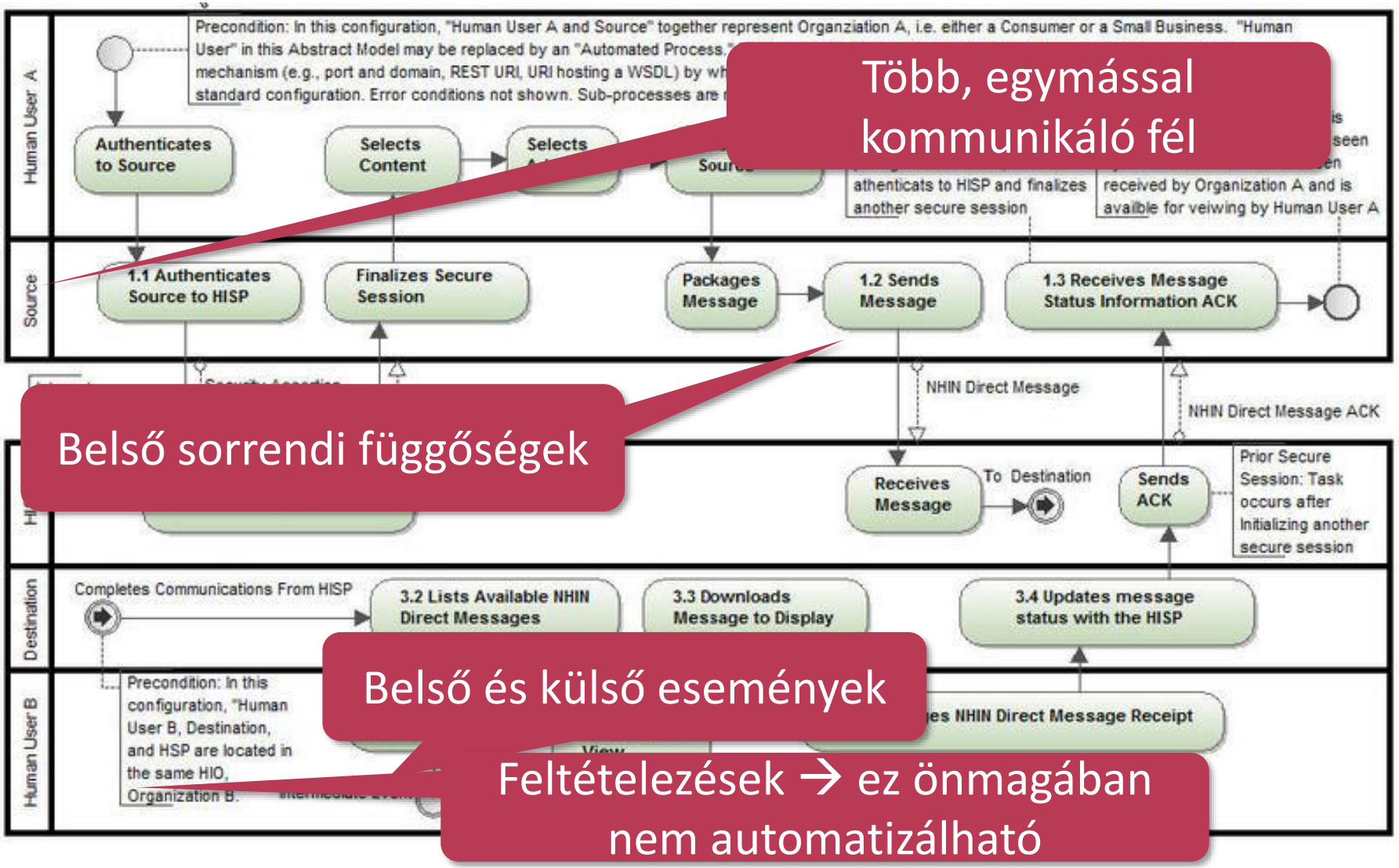

http://wiki.directproject.org/Abstract+Model+Examples

Példa: agilis fejlesztés, mint folyamat

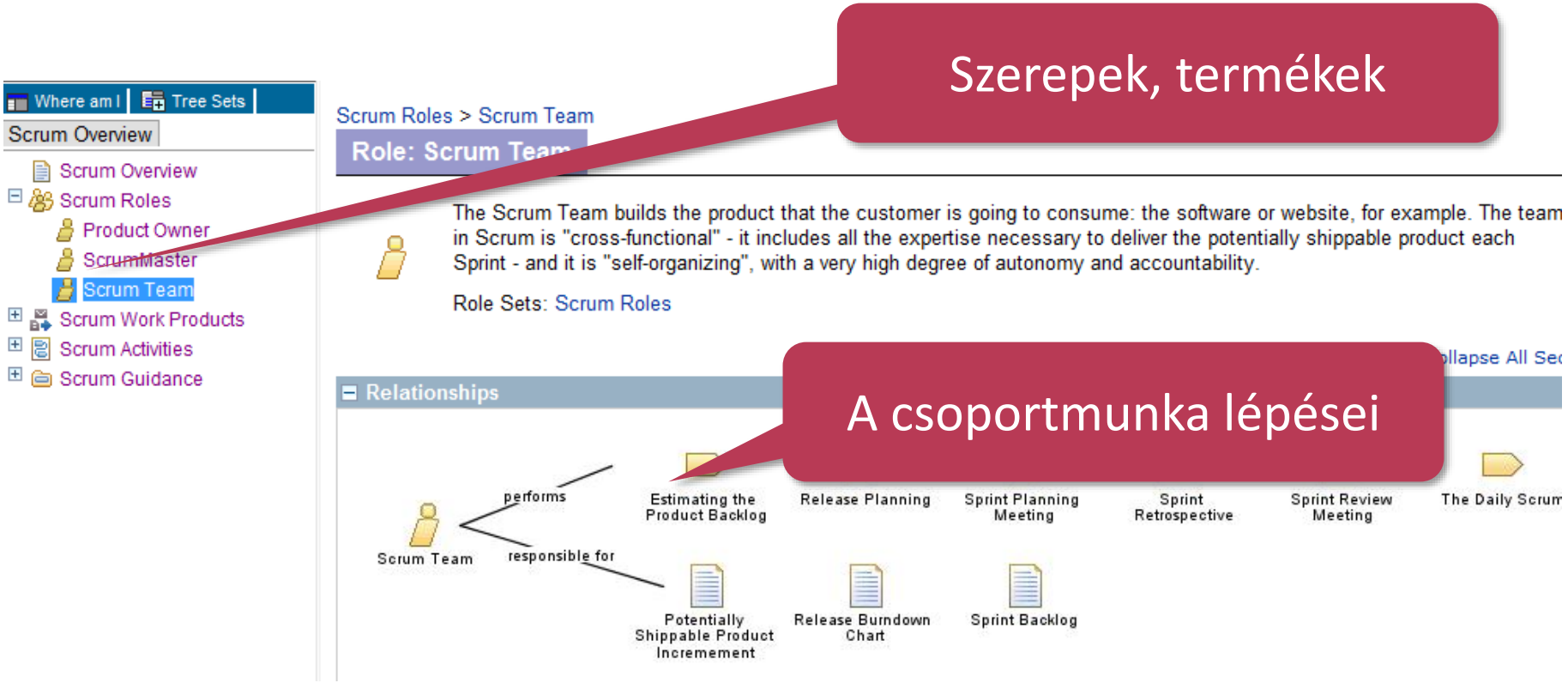

http://www.eclipse.org/epf/

Példák

- Banki folyamatok modellezése
  - Milyen tevékenységek tudnak le “záráskor”?
  - Át tud-e állni a bank a napi többszöri utalásra?
- Gyártási folyamat modellezése
  - Optimális gyártásütemezés: átszereljünk vagy újat gyártsunk?
  - Mi történik a gyárban?
  - (ld. Szimuláció előadás)
- Üzletkötési folyamatok modellezése
  - Hol vannak ismétlődő kommunikációs minták?
  - Adatfeldolgozás modell alapon

Példa: adatfeldolgozási folyamat

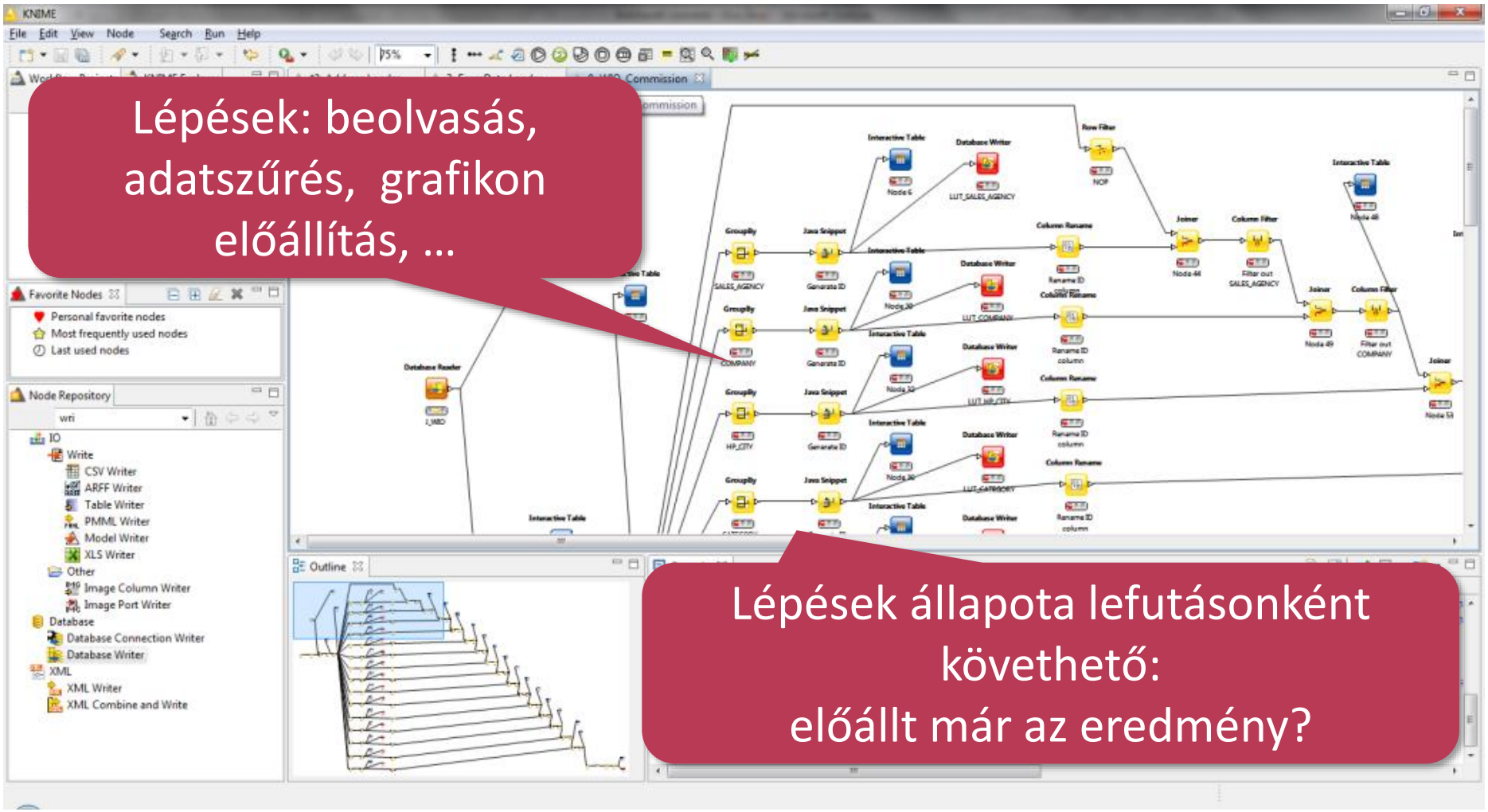

Eszköz: pl. KNIME

Példa: gyári tesztelés, mint folyamat

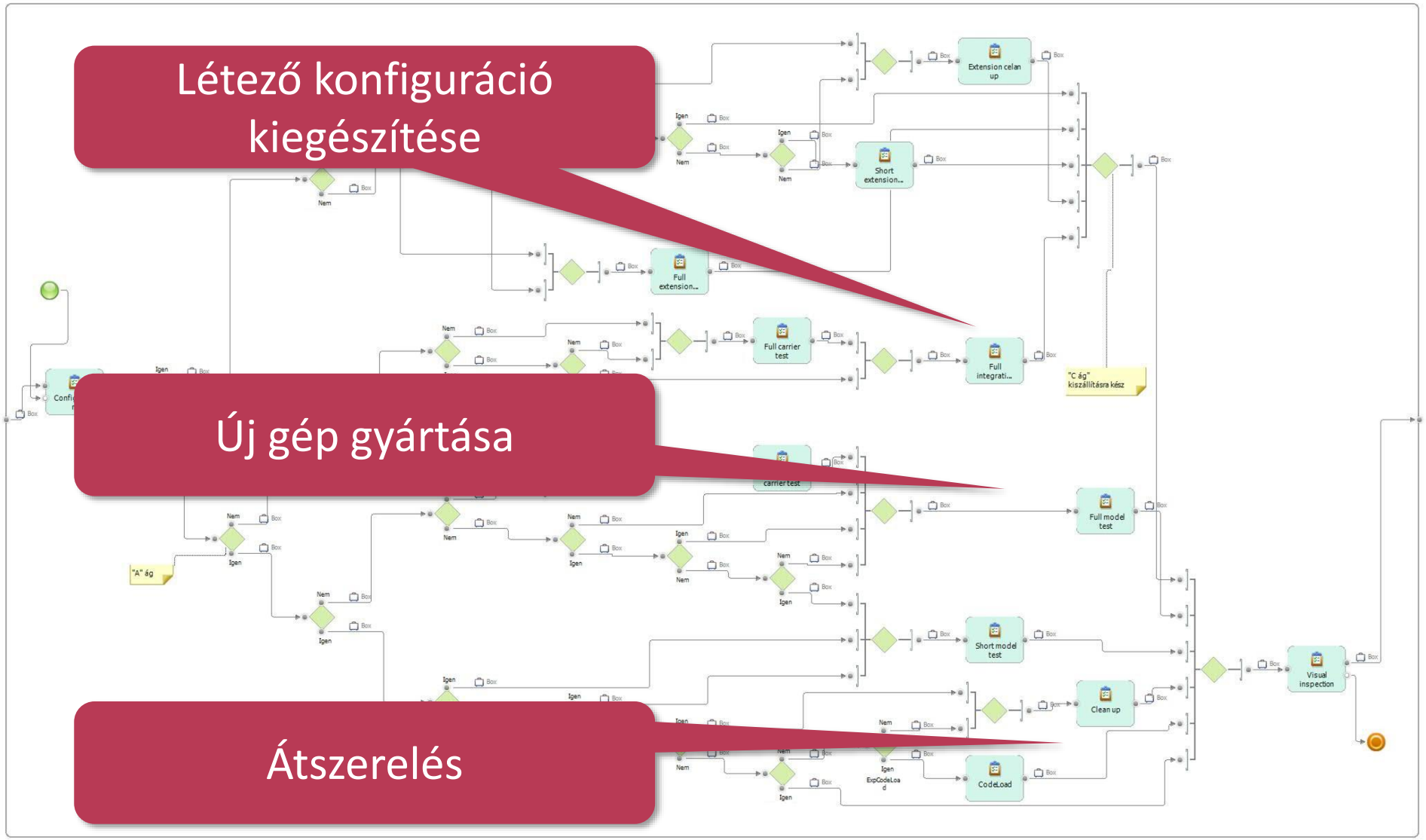

Folyamatok tervezésének alapfogalmai

- Folyamat leíró nyelv
  - BPMN, jPDL, XPDL, BPEL, UML AD, …
  - Vezérlés, adatáramlás
  - Adatstruktúrák kapcsolhatóak hozzá
  - Végrehajtandó lépések definíciója
  - Időzítések, erőforrások
- Folyamat minta (template)
  - Pl. “Jegyrendelés” folyamat
  - Verziózás…
- Folyamat példány (instance)
  - „Gönczy László jegyet rendel Lisszabonba”

Tartalom

Elemi tevékenység

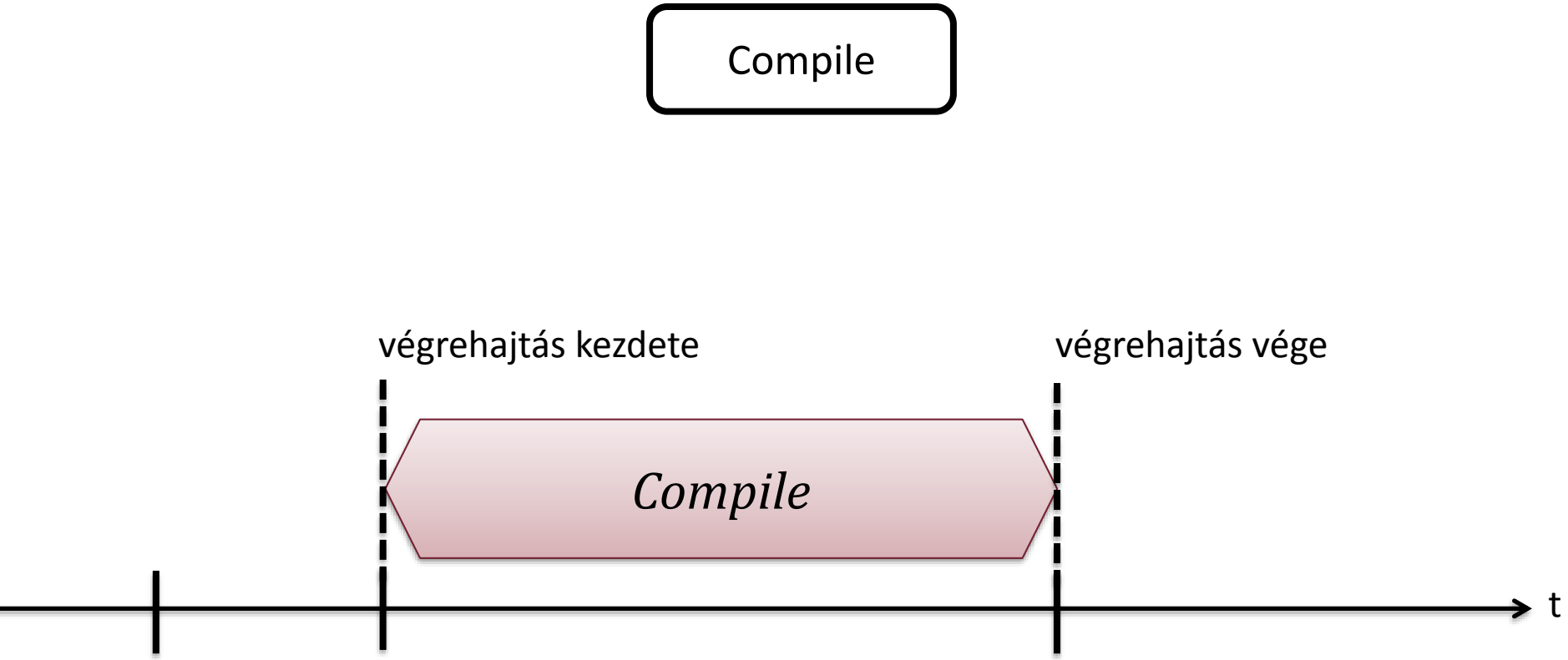

Definíció: Elemi tevékenység

Az **elemi tevékenység** olyan

- időbeli kiterjedéssel rendelkező tevékenység,
- amelynek a megkezdésén és befejezésén túl további részleteit nem modellezzük.

Compile

Szekvencia, vezérlésfolyam

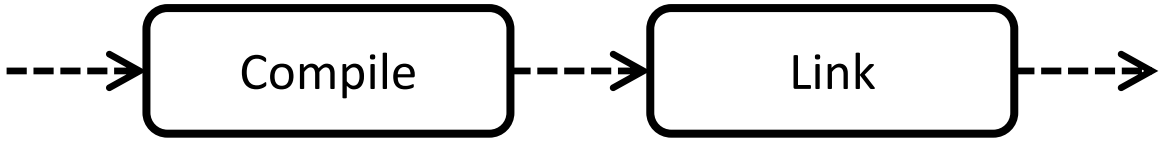

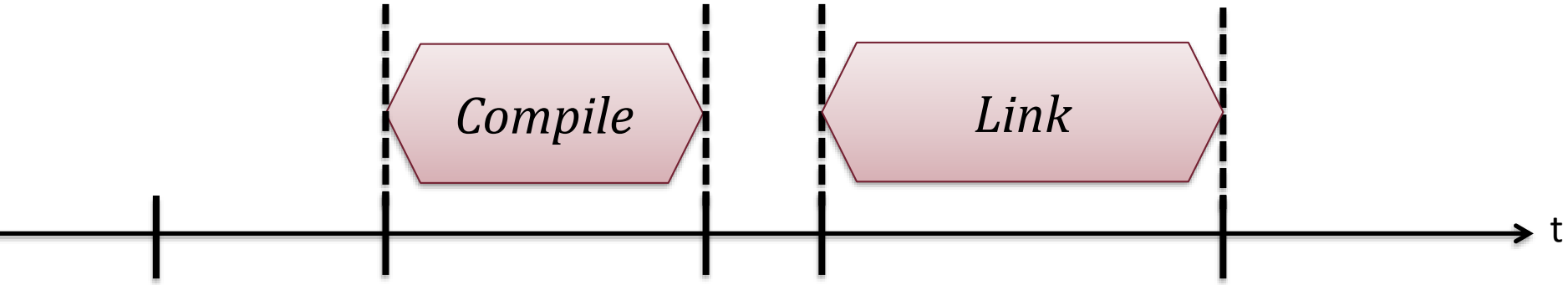

Definíció: Szekvencia

A **Szekvencia** tevékenységek végrehajtási sorrendjét definiálja.

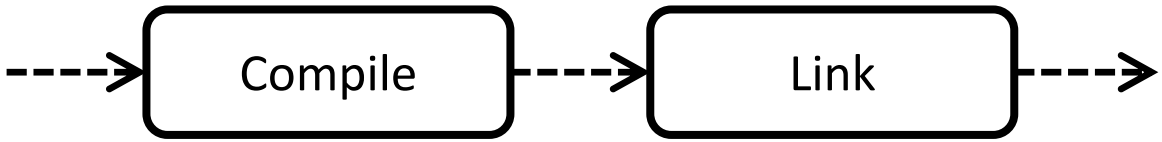

Őrfeltételek, elágazás

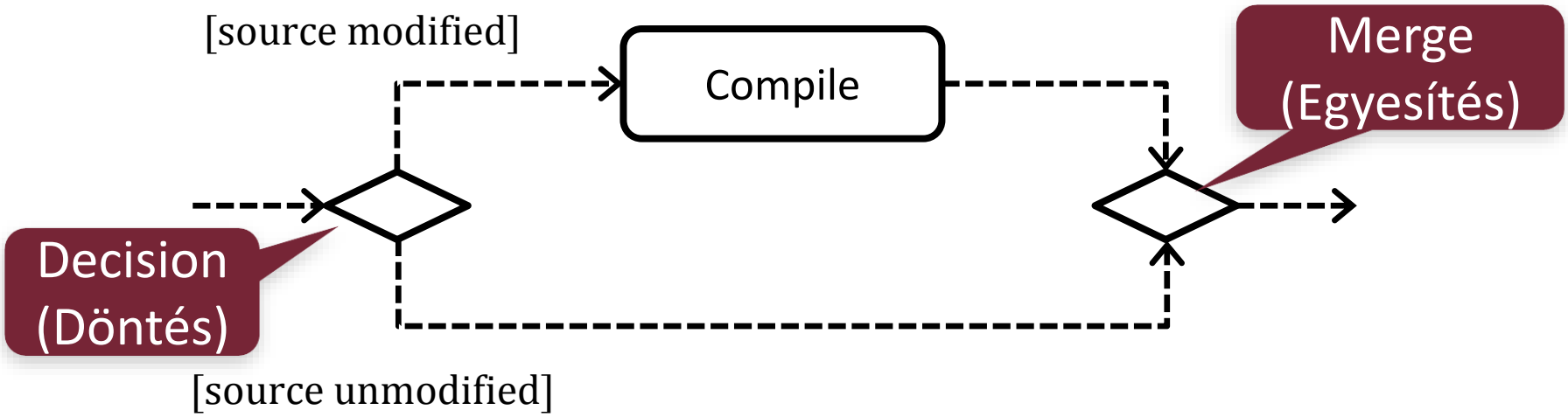

- Szemantika:
  - Csak az egyik ág hajtódik végre
  - Nemdeterminizmus lehetséges
    - Átlapolódó őrfeltételek
    - Vagy egyszerűen őrfeltételek nélkül

Definíció: Vezérlési elem

A vezérlési elem olyan csomópont a folyamatban, mely a folyamatmodell tevékenységei közül választ ki egyet vagy többet végrehajtásra.

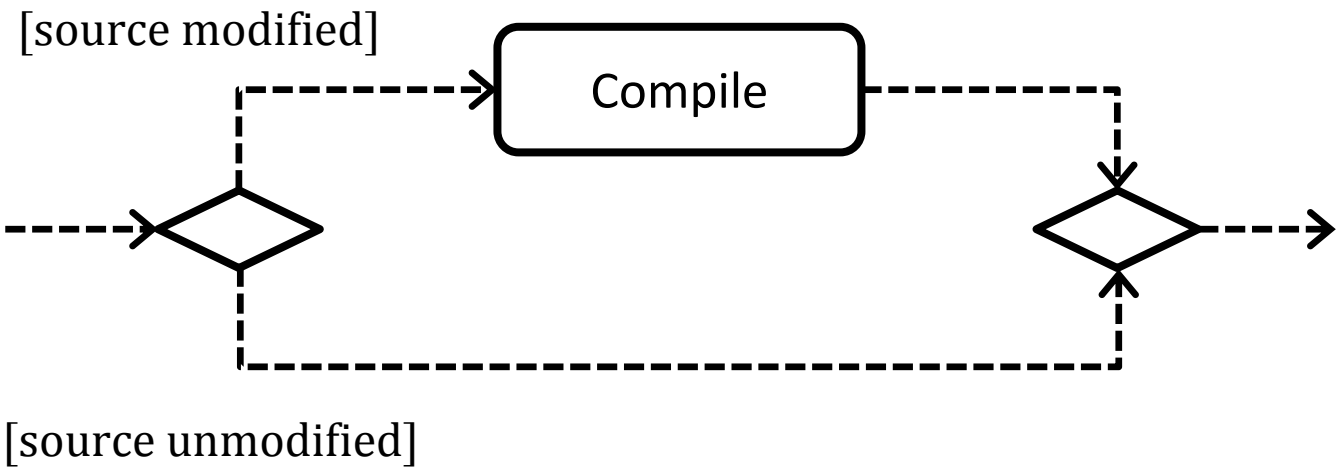

Definíció: Elágazás

Az **elágazás** olyan vezérlési szerkezet, mely

- áll egy **Döntés (Decision)** és egy **Egyesítés (Merge)** vezérlési elemből, ahol
- a döntési csomópontnak van legalább kettő **kimenete**, melyek közül a kimenetekhez tartozó **őrfeltételek** kiértékelése alapján választunk (oda kerül a vezérlési token),
- a kiválasztott kiement (döntési ág) tetszőleges számú elemet tartalmazhat,
- az összes döntési ág az Egyesítés csompontba fut be.

- Itt az elágazást mindig kizáró döntés (XOR kapu) értelemben használjuk, vagyis egy kiértékelés során csak az elágazás (Decision) egyik kimenete lehet kiválasztva (aktív).
- Egy elágazás lehet többszörös vagy bináris, a tárgyban alapvetően bináris (két kimenetű) elágazást használunk

Ciklus

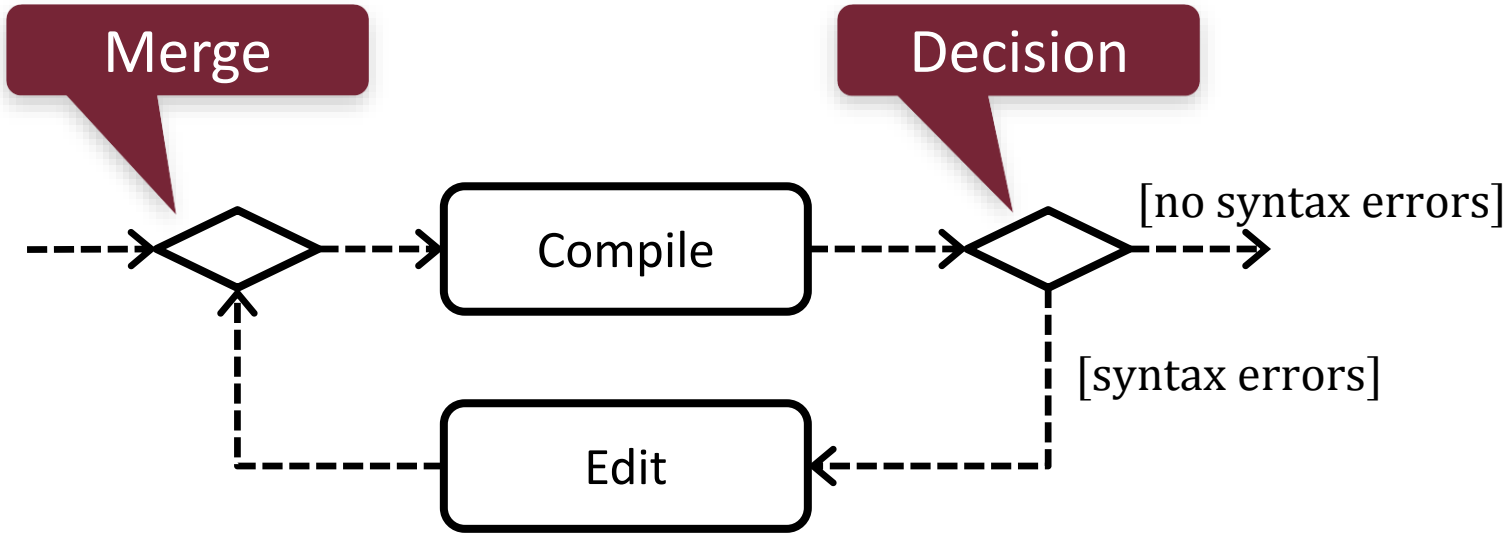
Merge
Decision
Compile
[no syntax errors]
[syntax errors]
Edit

Definíció: ciklus

A **ciklus** olyan vezérlési szerkezet, mely többszörös végrehajtást definiál. A ciklus

- áll egy **Egyesítés (Merge)** és egy azt *szekvenciálisan követő* **Döntés (Decision)** vezérlési elemből, ahol
- a döntési csomópont egyik kimenete (döntési ága) az egyesítés (merge) vezérlési csomópontba fut vissza.

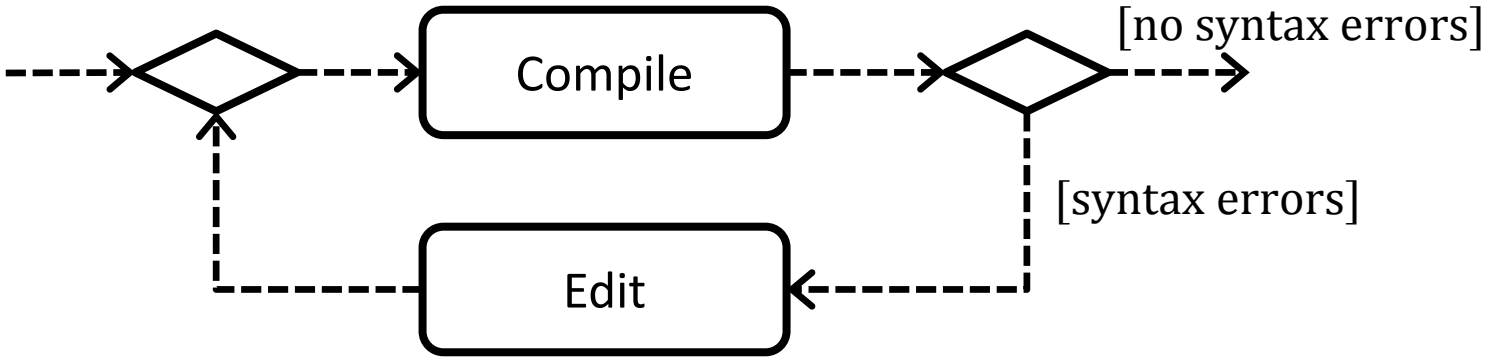

Fork / Join

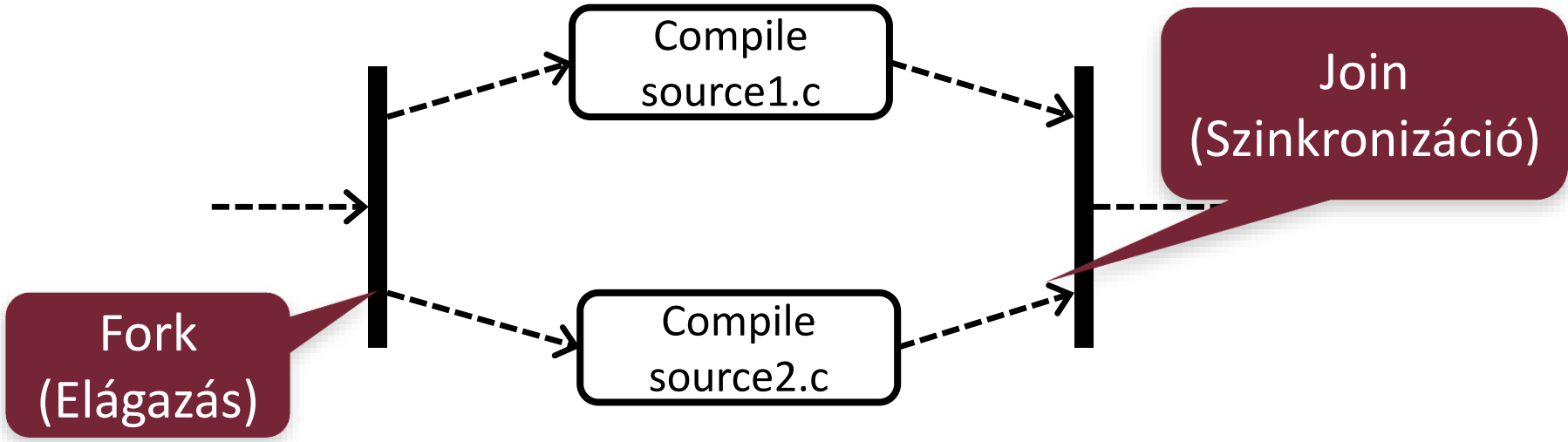

- Szemantika:
  - Nem meghatározott végrehajtási sorrend
  - Párhuzamos / átlapolt végrehajtás is lehet
- Lásd: SzGArch tárgy

Definíció: párhuzamos végrehajtás

A **párhuzamos végrehajtás**

- áll egy **Párhuzamos elágazás (Fork)** és egy **Összeillesztés/ Szinkronizáció (Join)** vezérlési elemből, ahol
- az elágazásnak tetszőleges számú kimenete lehet (ágak),
- az egyes ágak egymással **konkurrens** módon hajthatóak végre,
- az összes ág a szinkronizáció csomópontba fut be,
- a párhuzamos végrehajtás akkor fejeződik be, ha az összes ág végrehajtása befejeződött.

Két tevékenység **konkurrens**, ha végrehajtási sorrendjükre nézve nincs megkötés.

- Megj: tipikusan kettő párhuzamos ággal fogunk dolgozni.
- **NEM azonos a döntési elágazással!**

Flow begin / flow end

Definíció: folyamat indítása/befejezése

Minden folyamat egy indítási (Flow Begin) vezérlési elemmel indul, és egy befejezési (Flow End) elemmel fejeződik be.

- Az **indítási csomópont** a csomópont legelső eleme, melynek pontosan egy kimenete van.
- A **befejezési csomópont** a folyamat utolsó eleme, melynek pontosan egy bemenete van.

- Megj: itt nem modellezzük külön, minek a hatására indul el a folyamat.

Hierarchia

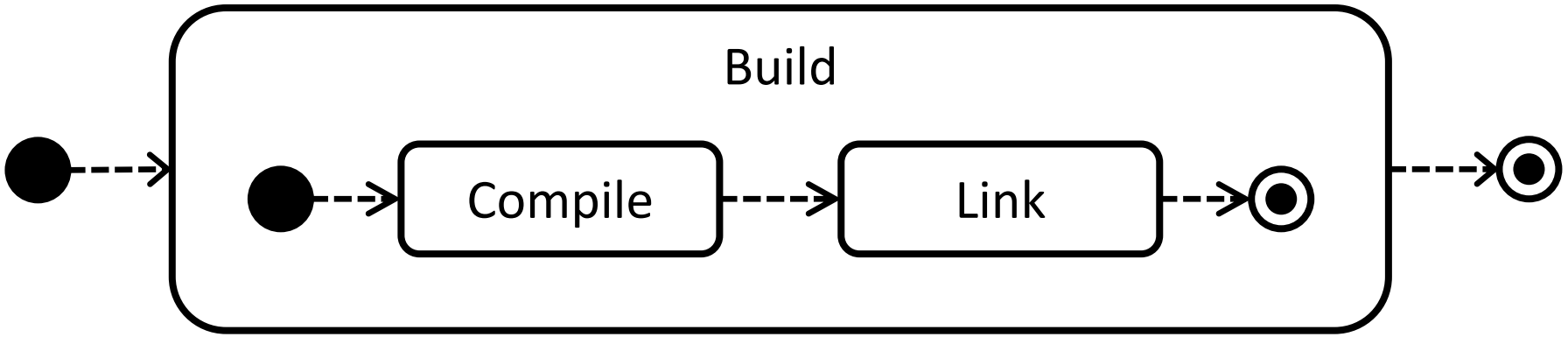

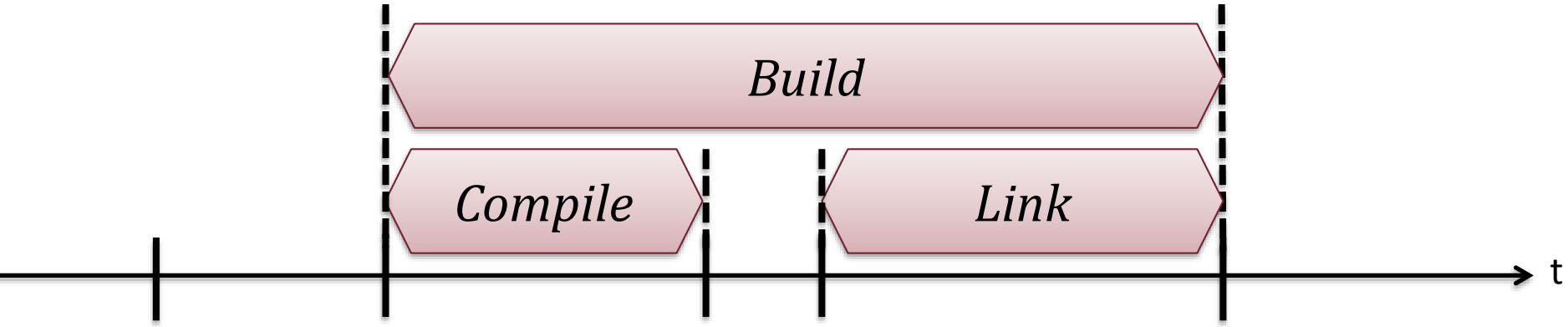

Definíció: hierarchia

Hierarchikus folyamatmodell:

- Elemi tevékenység helyett tartalmaz folyamatmodellel leírt részmodellt (hierarchikus finomítás)

Példa: kávéfőzés

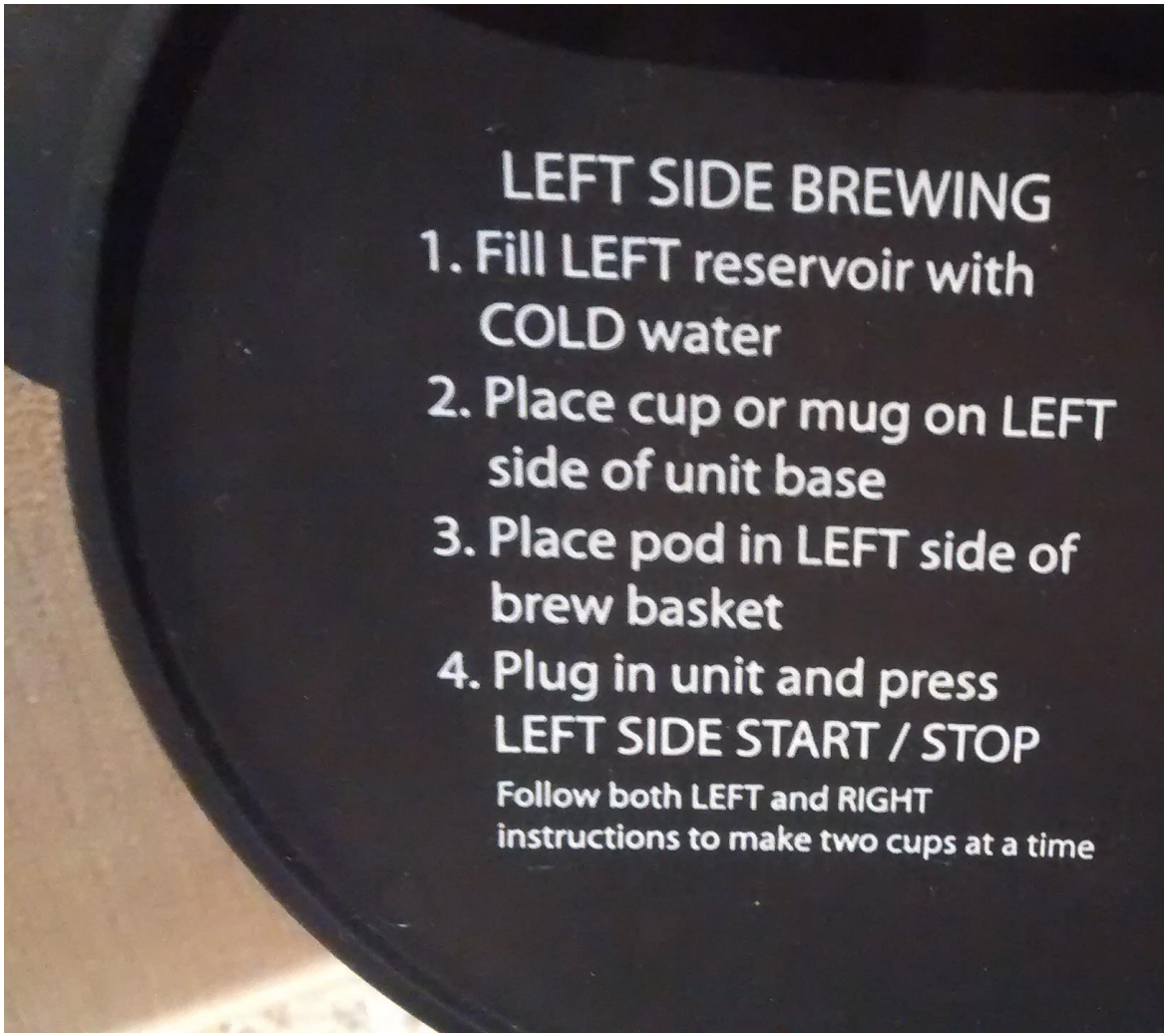

1. Töltse meg a BAL tartályt hideg vízzel
2. Tegyen egy bögrét vagy poharat a BAL pohártartóra
3. Tegyen be egy kávépárnát a BAL oldali tartóba
4. Dugja be a kábelt és nyomja meg a BAL OLDAL START/STOP gombot

Ha egyszerre két kávét akar főzni, egyszerre kövesse a BAL és JOBB utasításokat

Példa: kávéfőzés

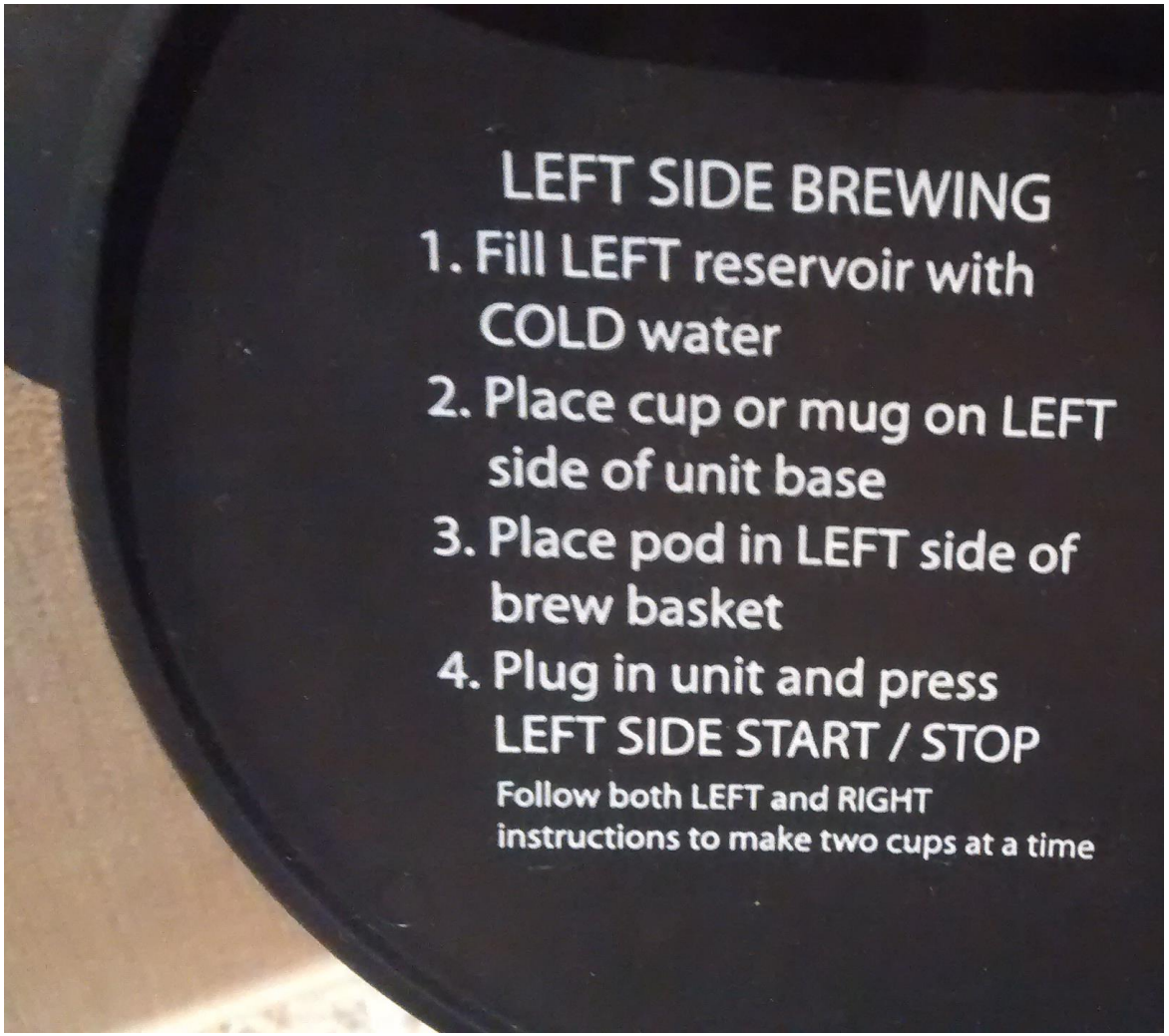

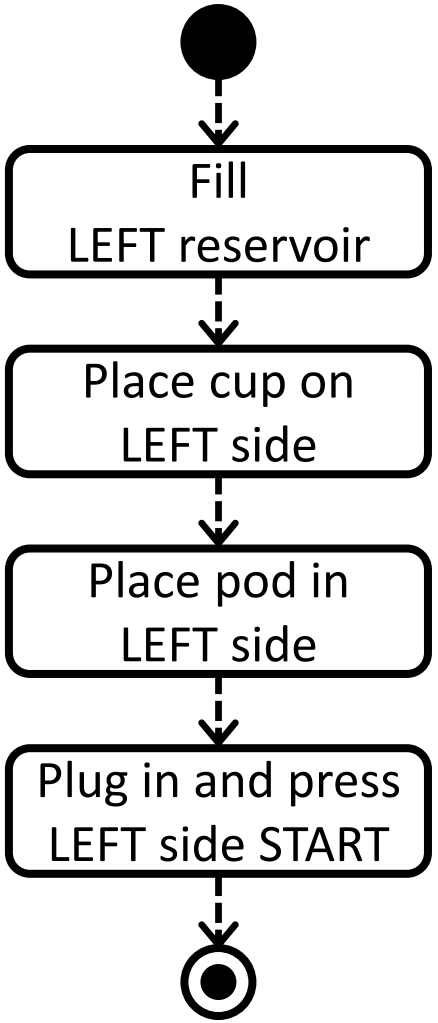

Kávéfőzés

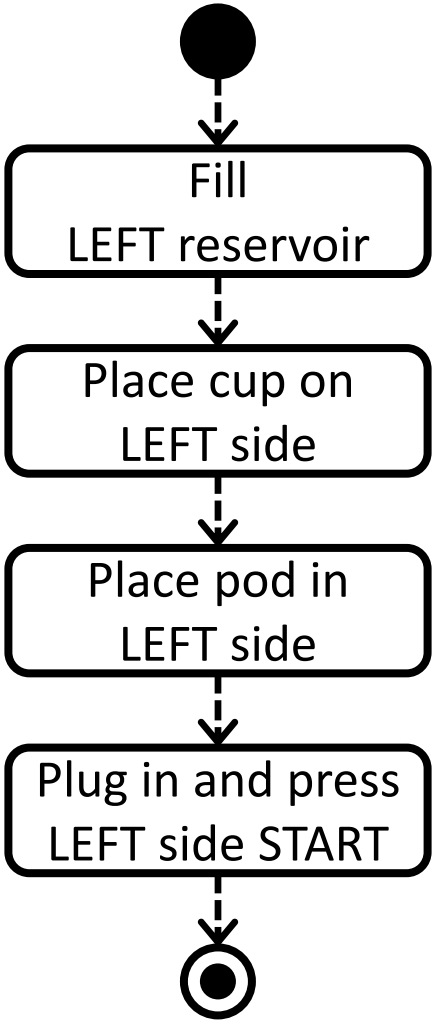
Fill
LEFT reservoir
Place cup on
LEFT side
Place pod in
LEFT side
Plug in and press
LEFT side START

Kávéfőzés

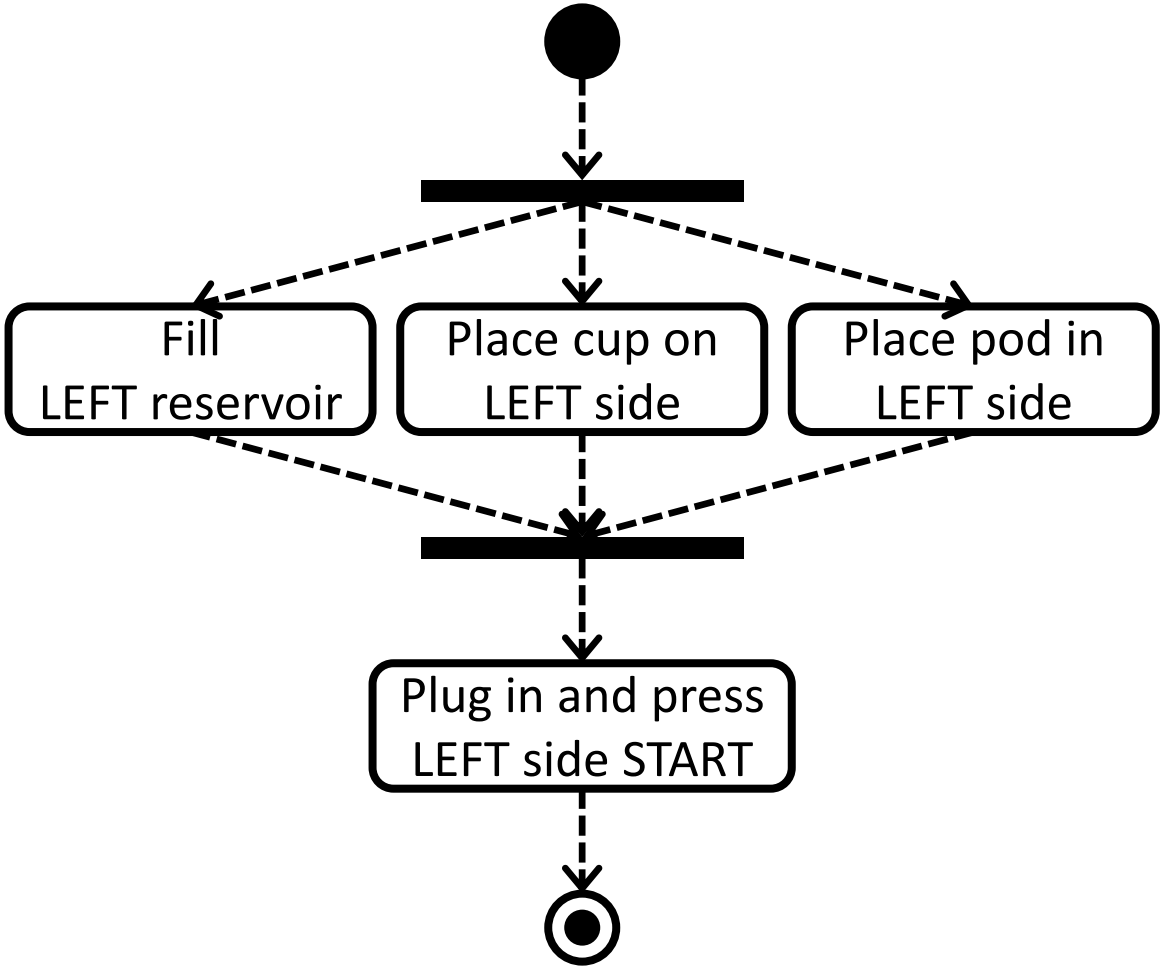
Fill
LEFT reservoir
Place cup on
LEFT side
Place pod in
LEFT side
Plug in and press
LEFT side START

Kávéfőzés

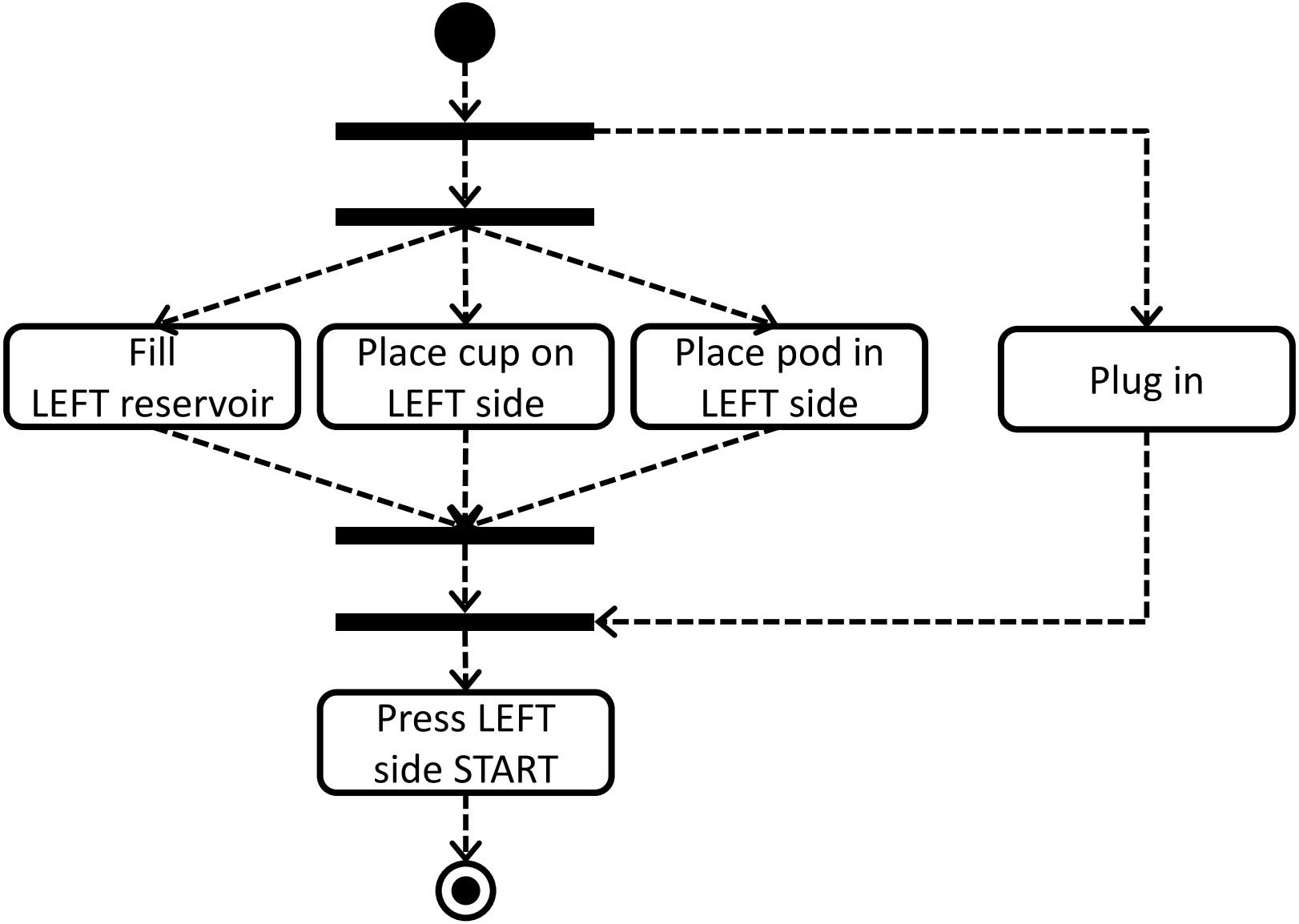
Fill
LEFT reservoir
Place cup on
LEFT side
Place pod in
LEFT side
Plug in
Press LEFT
side START

Kávéfőzés

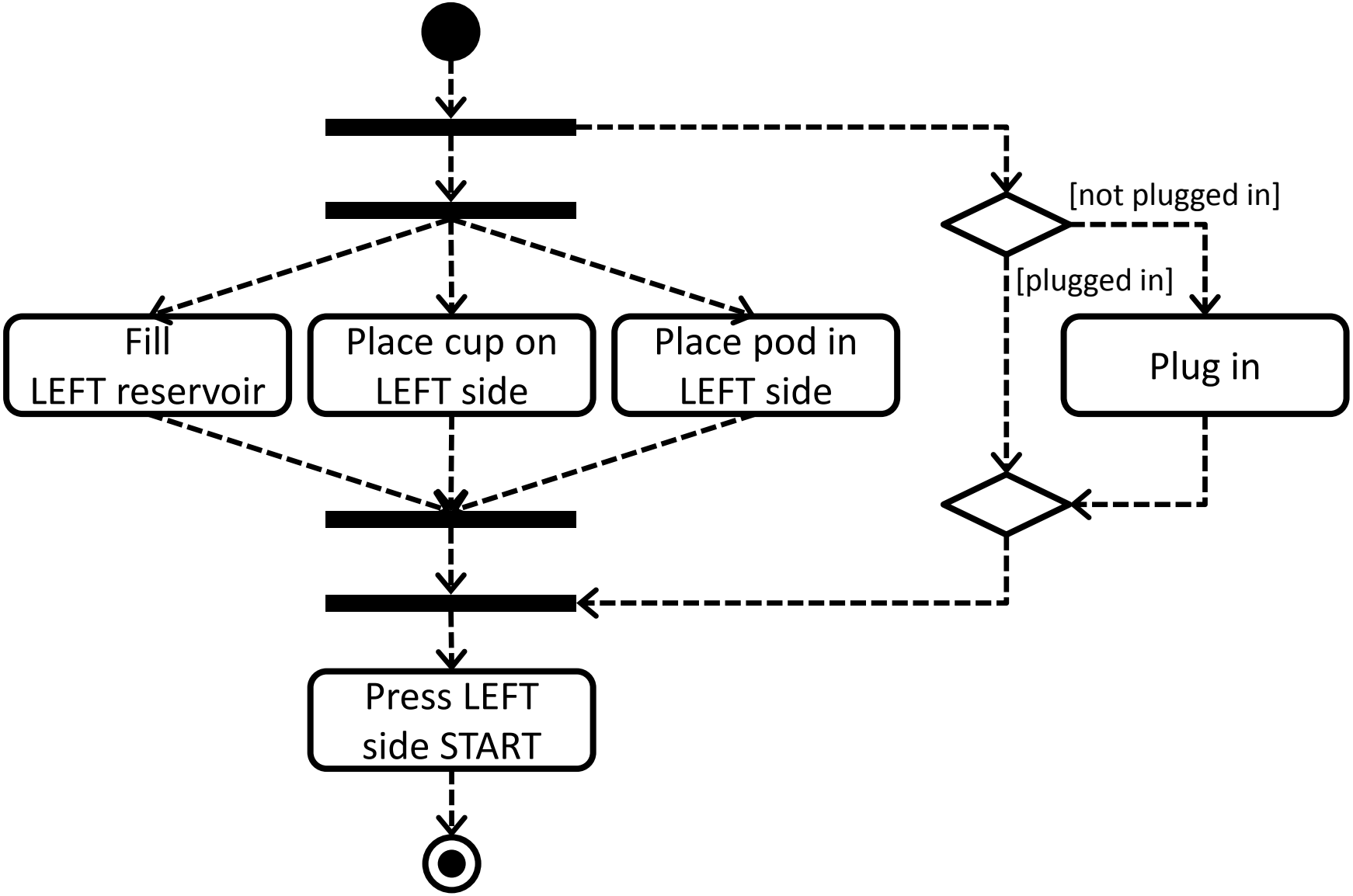
[not plugged in]
[plugged in]
Fill
LEFT reservoir
Place cup on
LEFT side
Place pod in
LEFT side
Plug in
Press LEFT
side START

Kávéfőzés

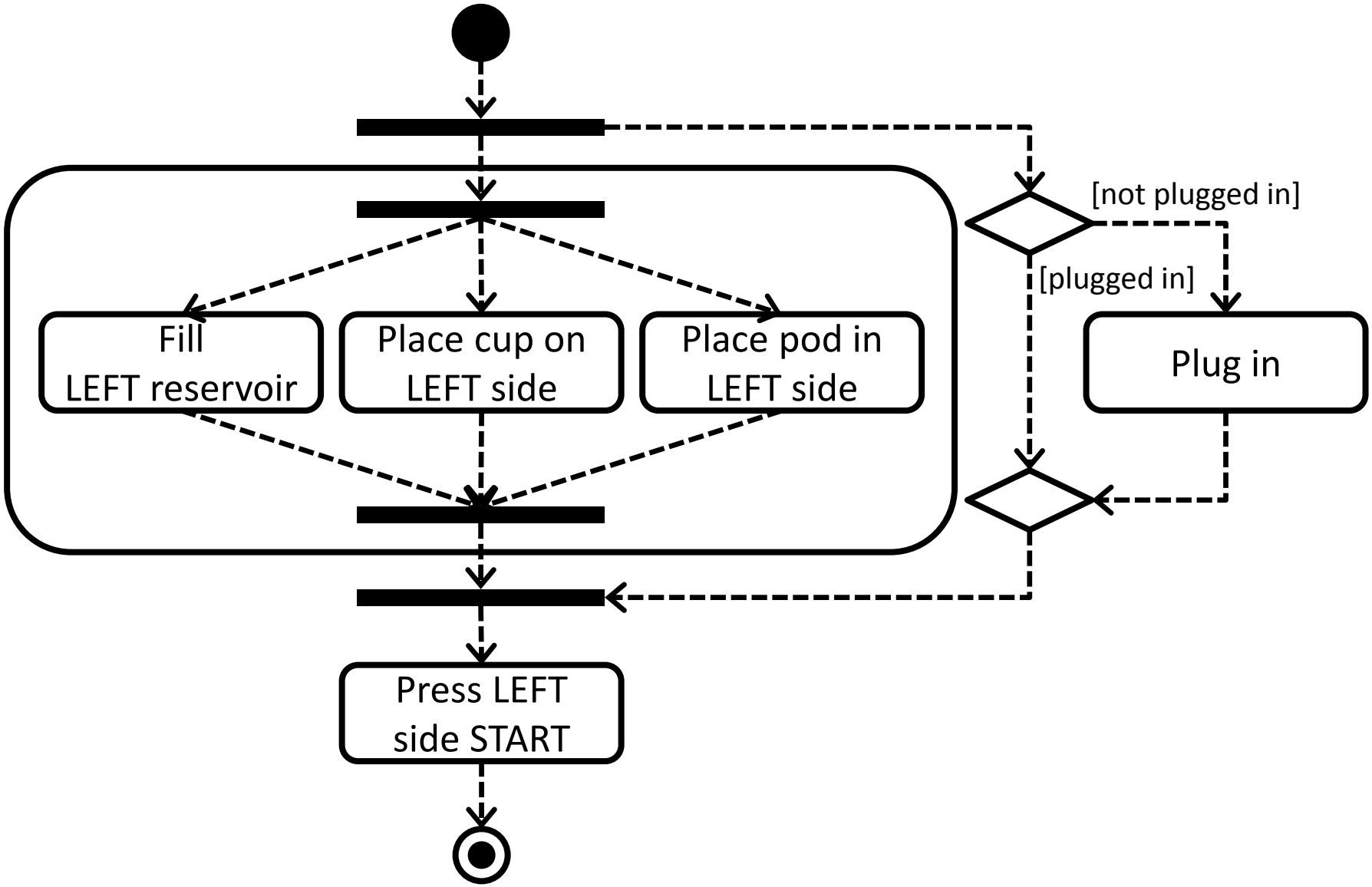
[not plugged in]
[plugged in]
Fill
LEFT reservoir
Place cup on
LEFT side
Place pod in
LEFT side
Plug in
Press LEFT
side START

Kávéfőzés

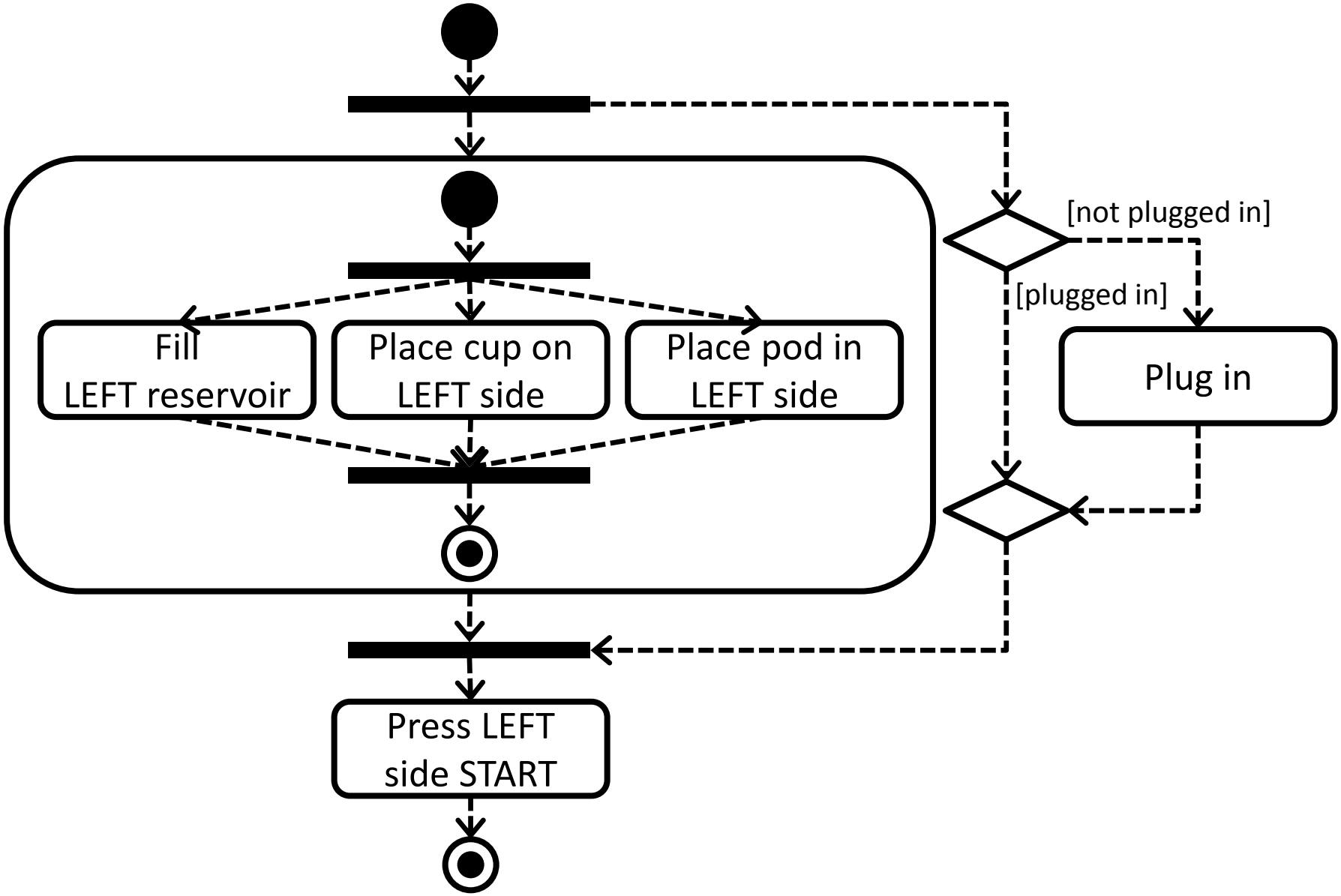
[not plugged in]
[plugged in]
Fill
LEFT reservoir
Place cup on
LEFT side
Place pod in
LEFT side
Plug in
Press LEFT
side START

Kávéfőzés

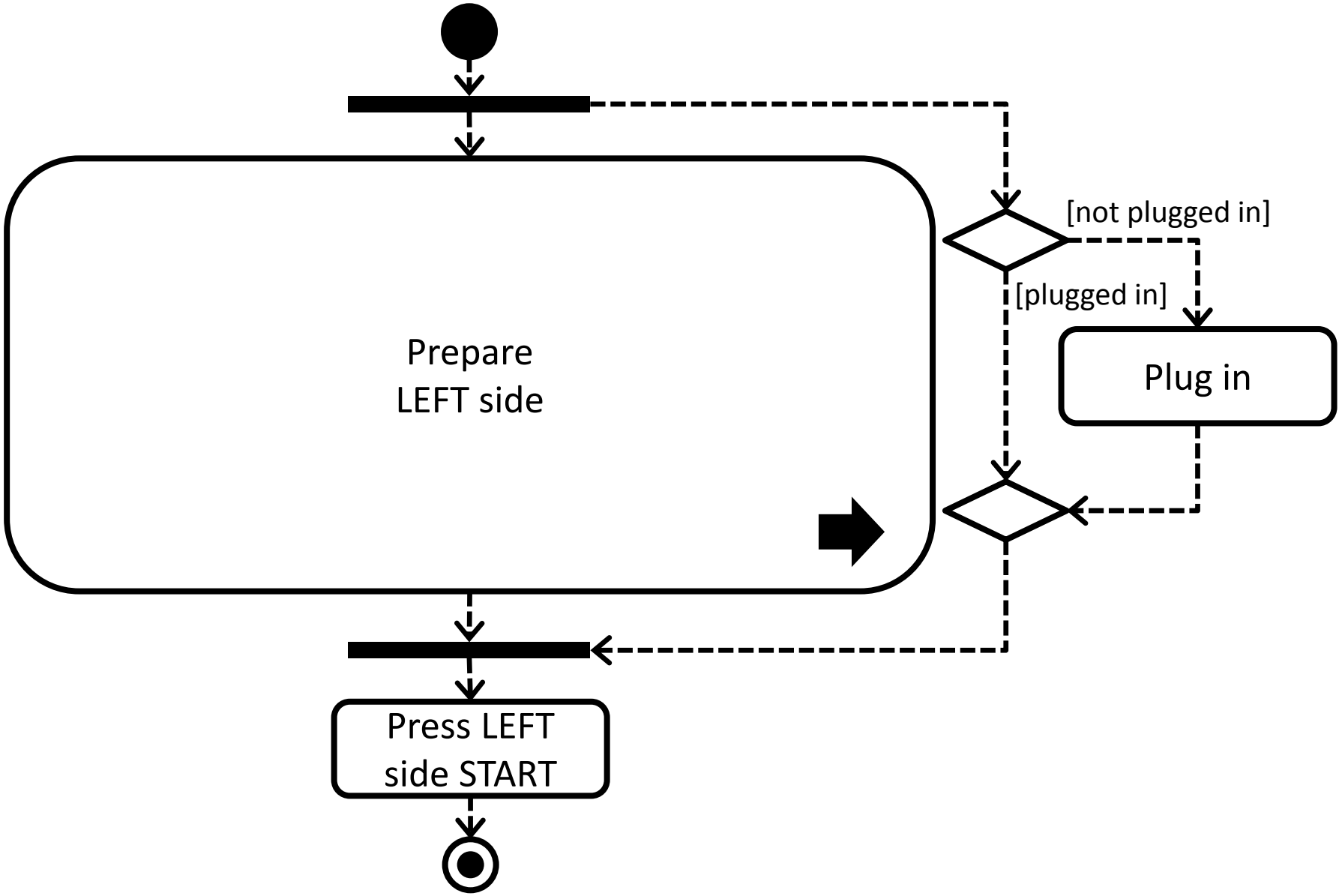
[not plugged in]
[plugged in]
Prepare
LEFT side
Plug in
Press LEFT
side START

Kávéfőzés

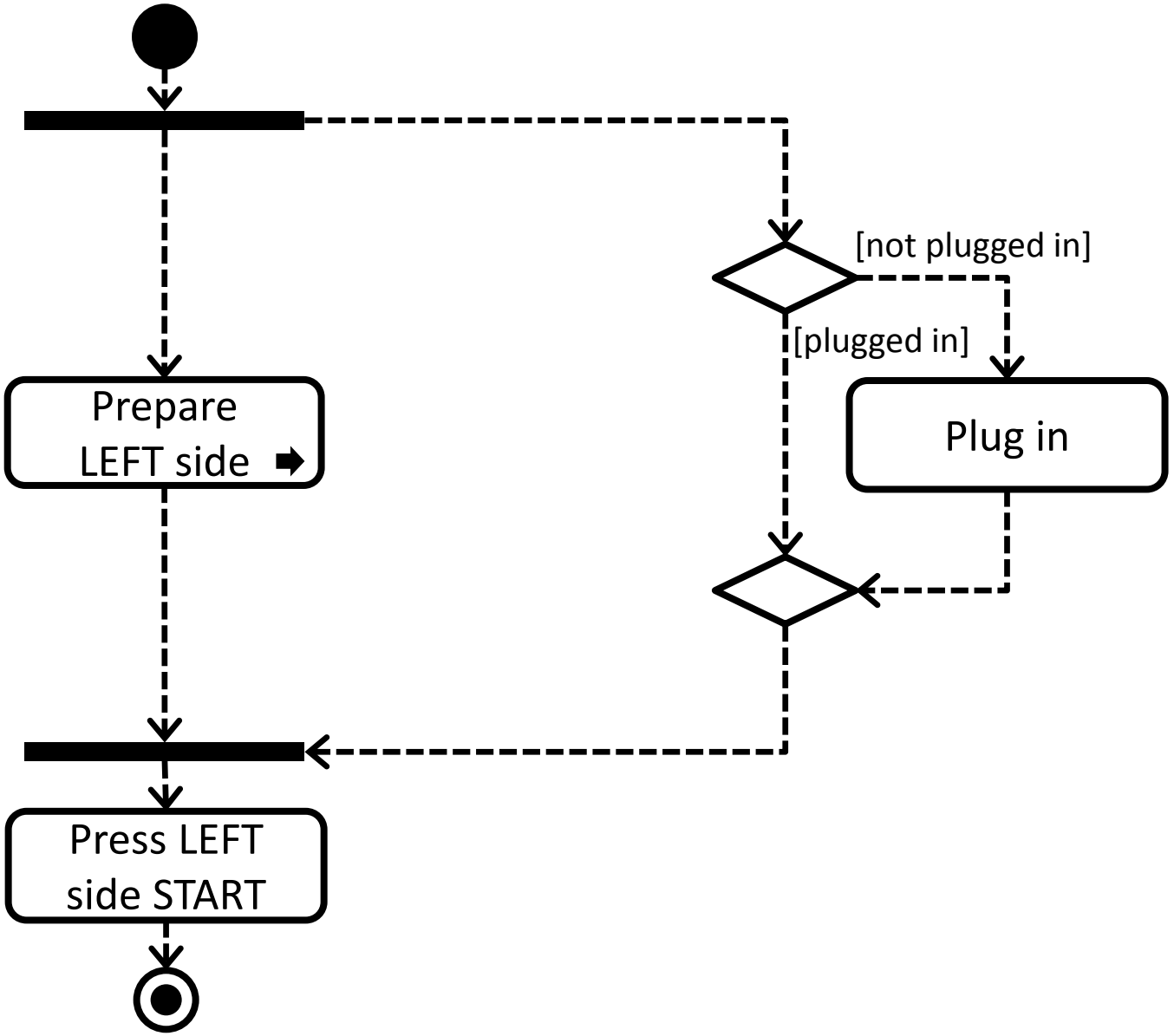
[not plugged in]
[plugged in]
Prepare
LEFT side
Plug in
Press LEFT
side START

Kávéfőzés

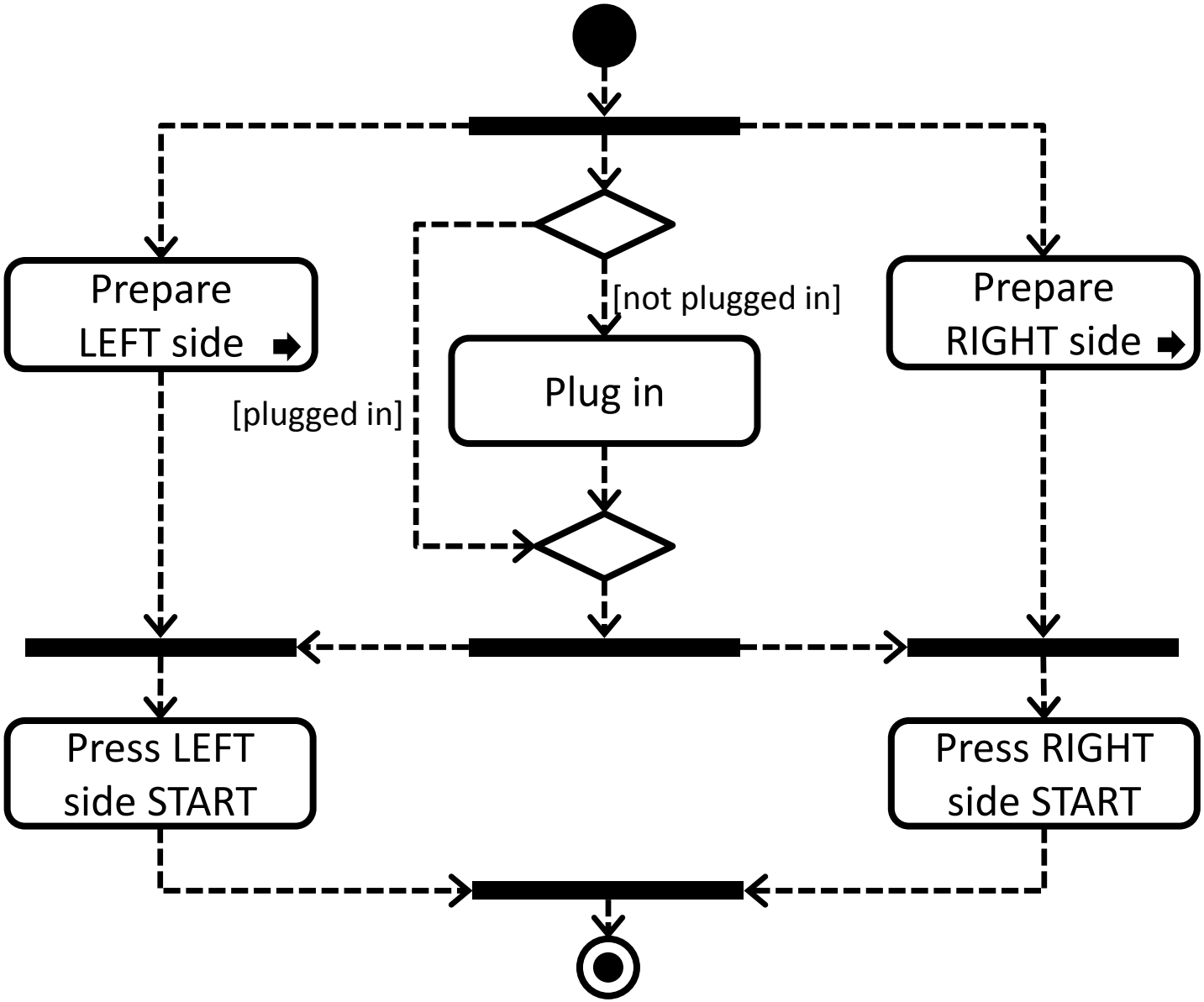
Prepare
LEFT side
[plugged in]
[not plugged in]
Plug in
Prepare
RIGHT side
Press LEFT
side START
Press RIGHT
side START

Kávéfőzés

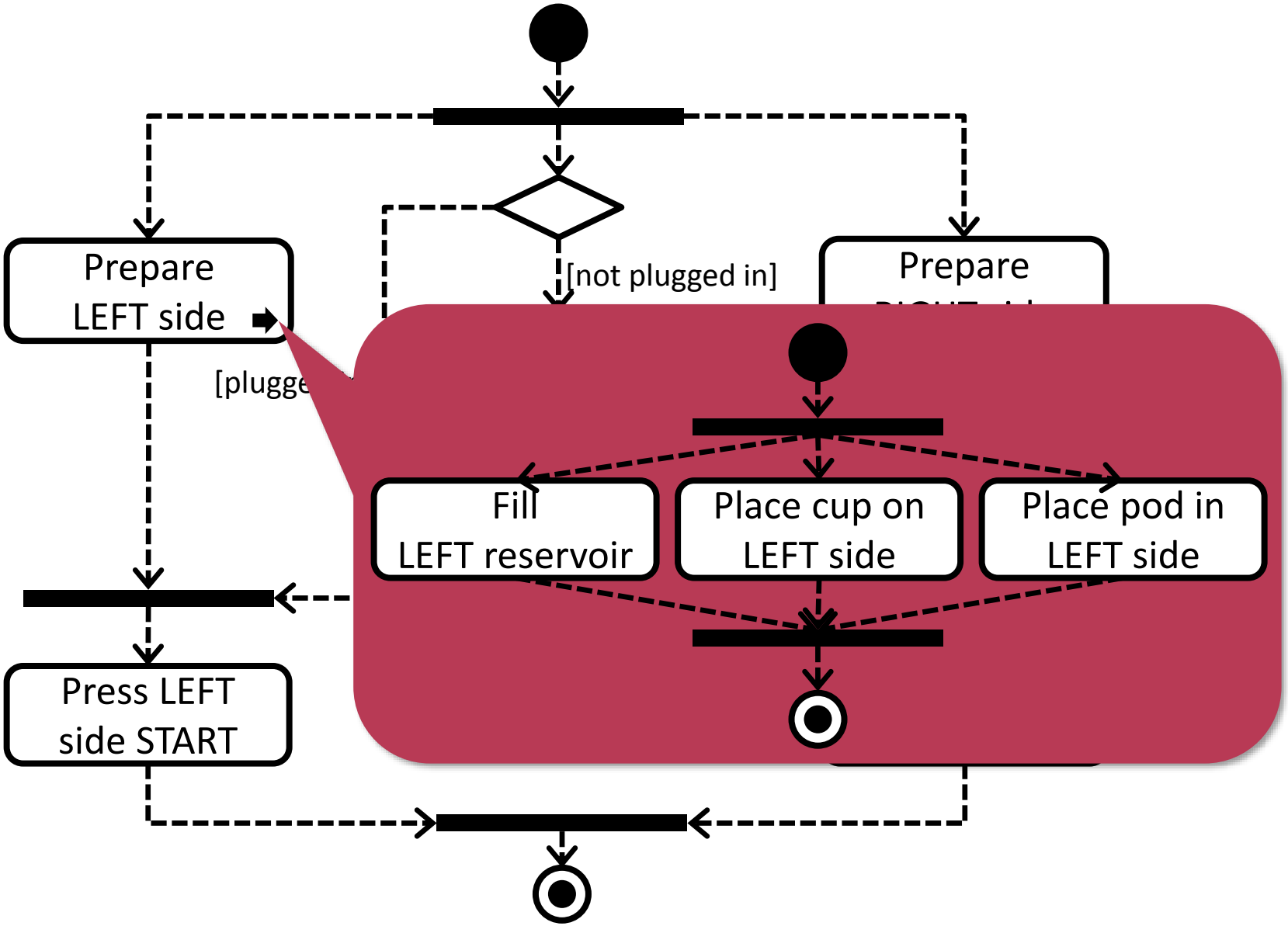
Prepare
LEFT side
[not plugged in]
Prepare
[plugge
Fill
LEFT reservoir
Place cup on
LEFT side
Place pod in
LEFT side
Press LEFT
side START

Különböző szempontok szerinti modellezés

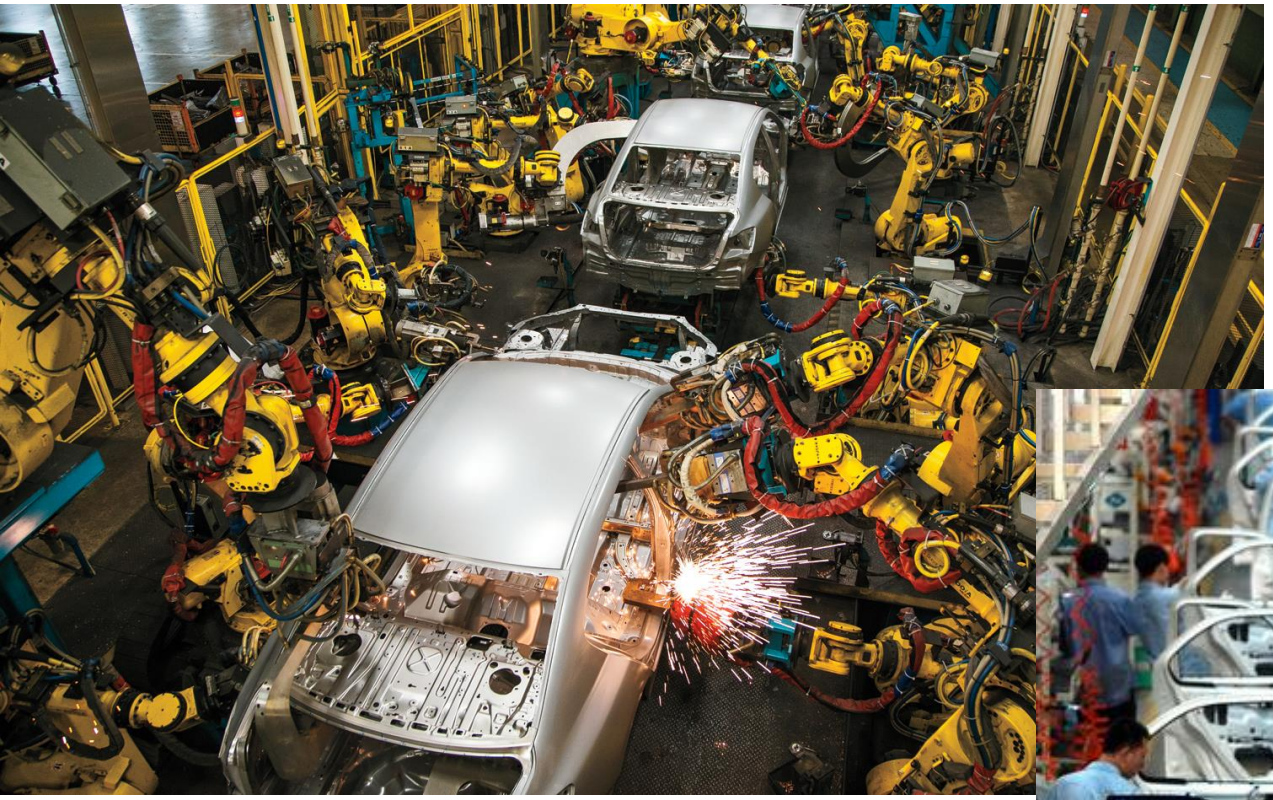

Mi történik egy autóval?

Mi történik a gyártósoron?

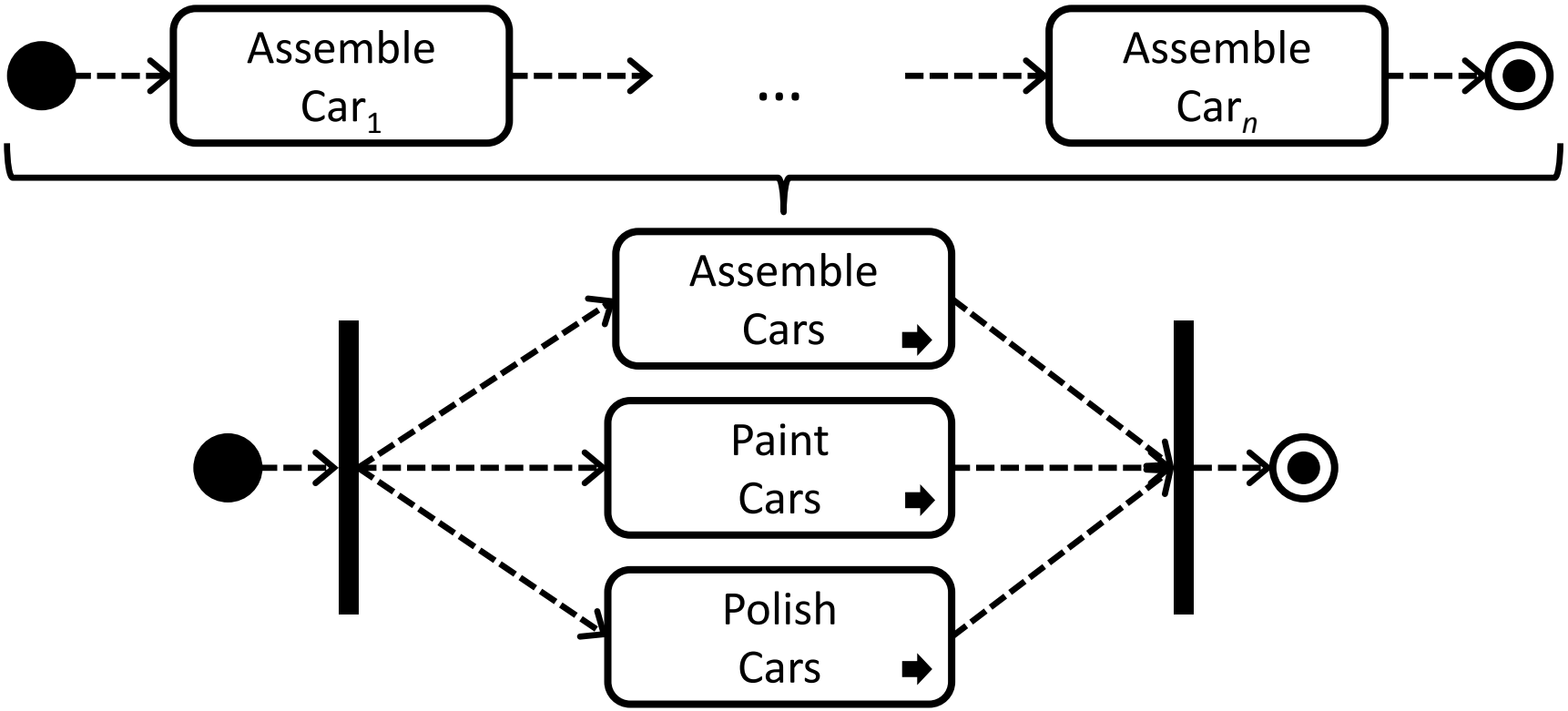

Különböző szempontok szerinti modellezés

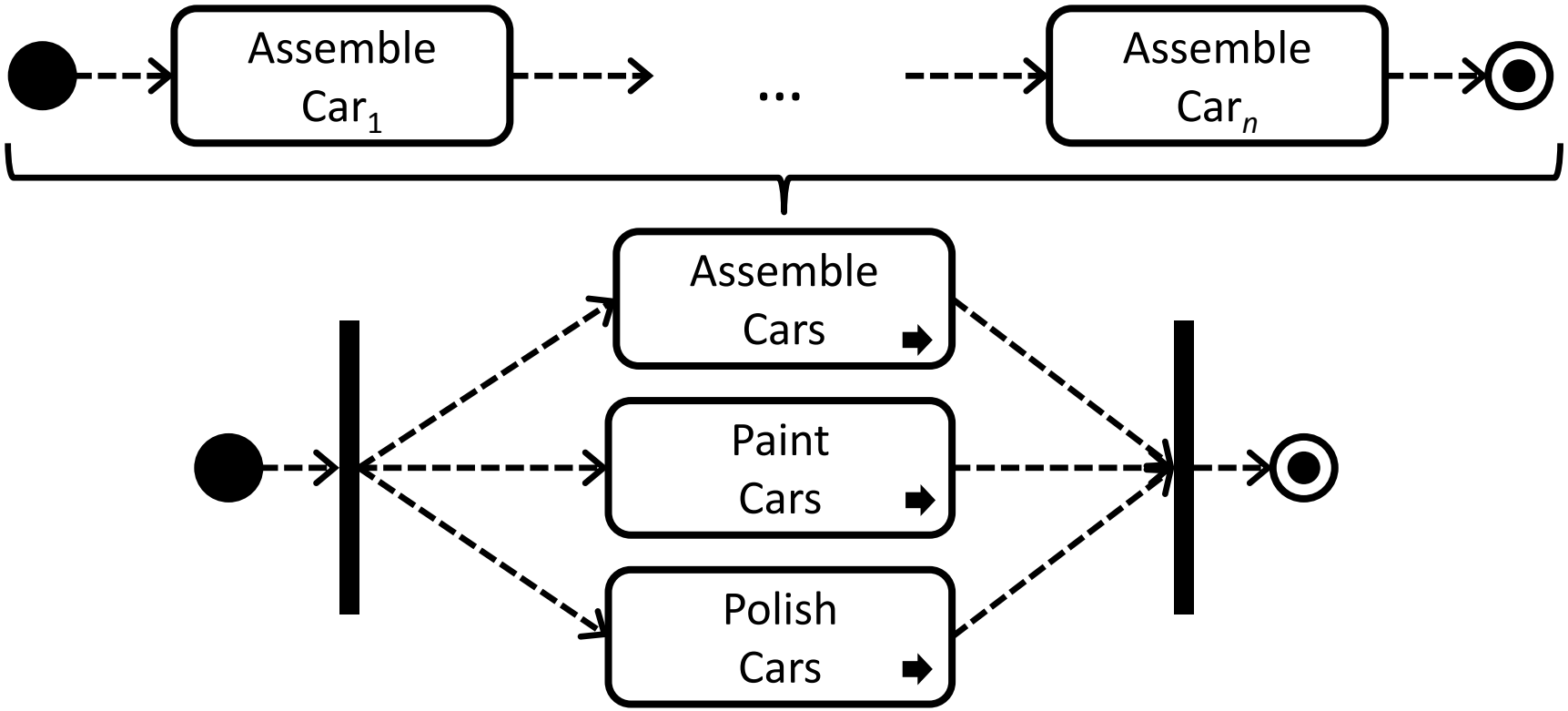

Együttes nézet

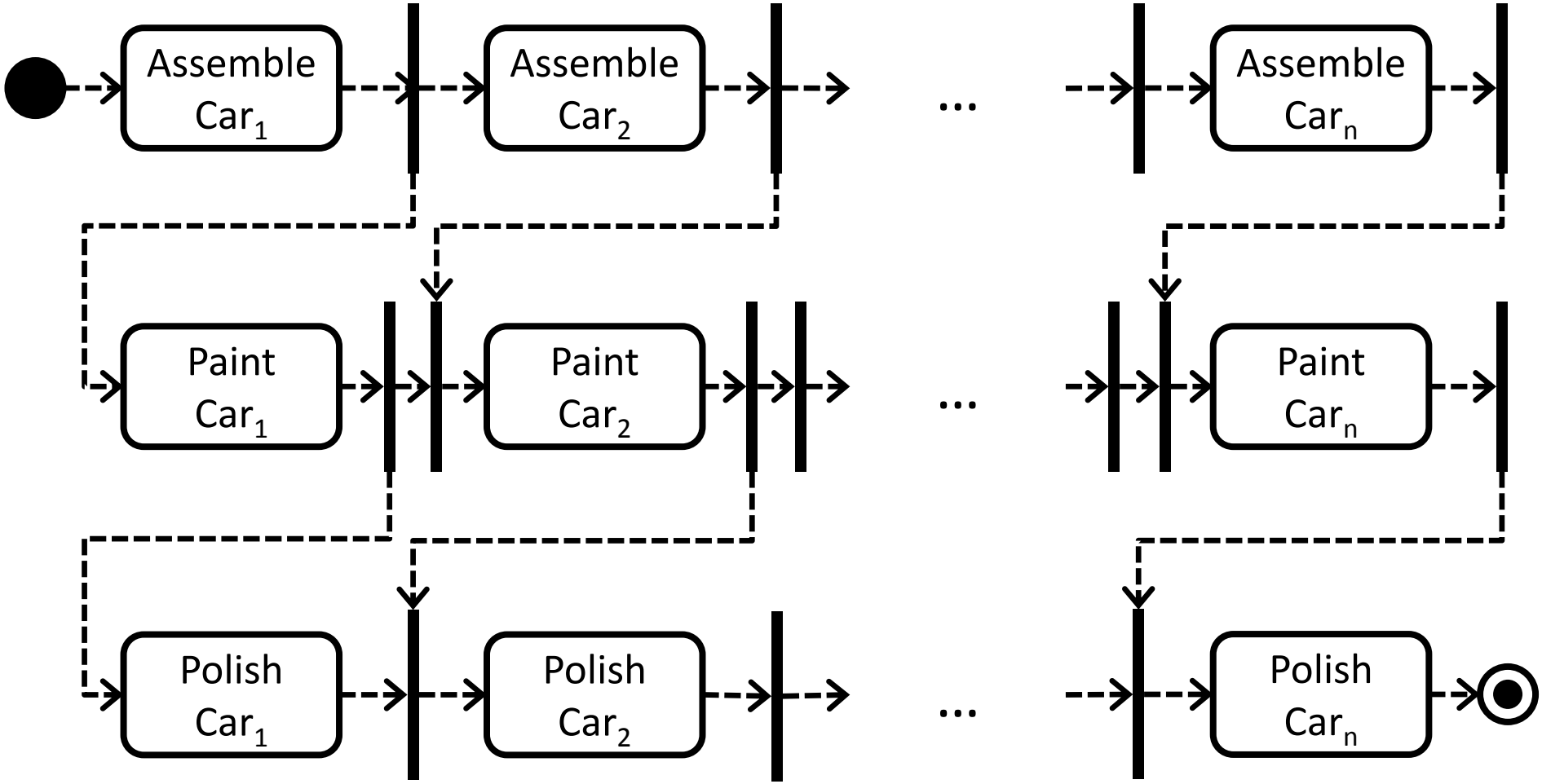

- Mindent tartalmaz, de nem túl praktikus

Együttes nézet

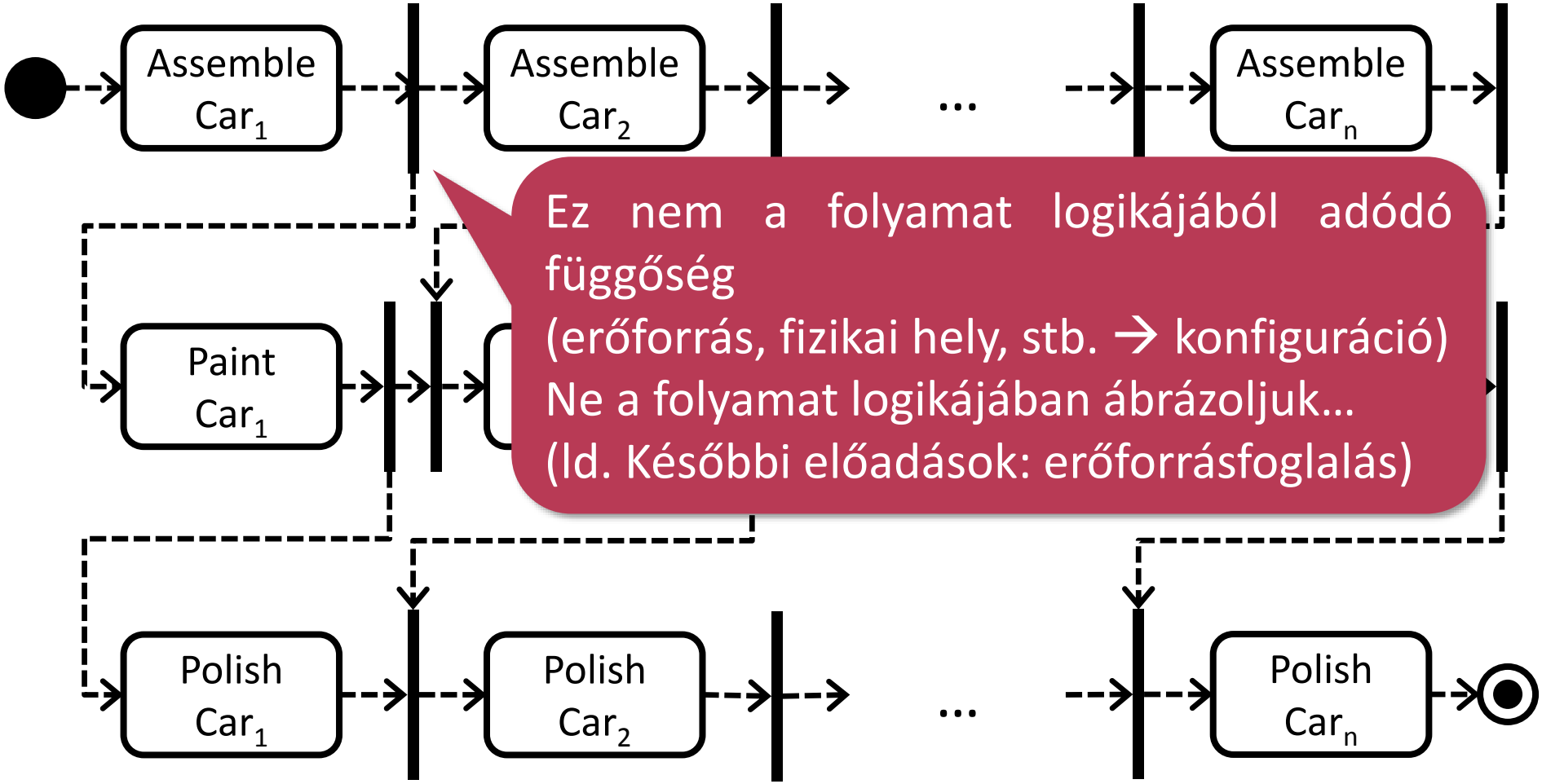

- Mindent tartalmaz, de nem túl praktikus

Együttes nézet

- A 2D fork-join háló nem túl praktikus
  - Aspektusokra (autó és gép életútja) külön folyamat
- Sok fork-join tömörebben? → PERT chart
  - Program Evaluation and Review Technique
    - Végrehajtási idő analízisére való, ld. BSz 2
  - (Ez viszont elágazást nem tud)

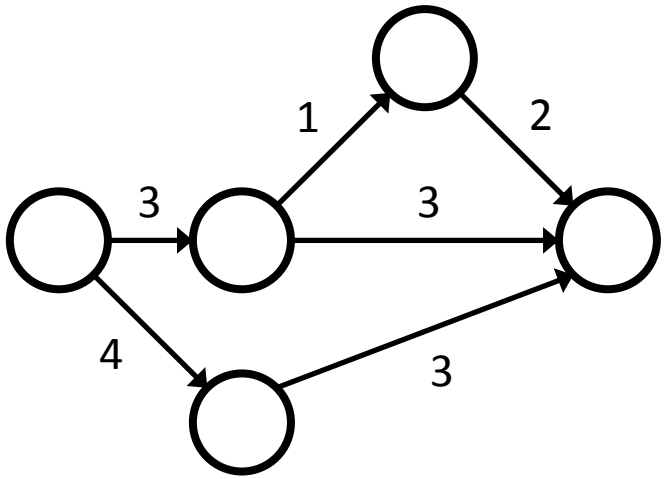

Tartalom

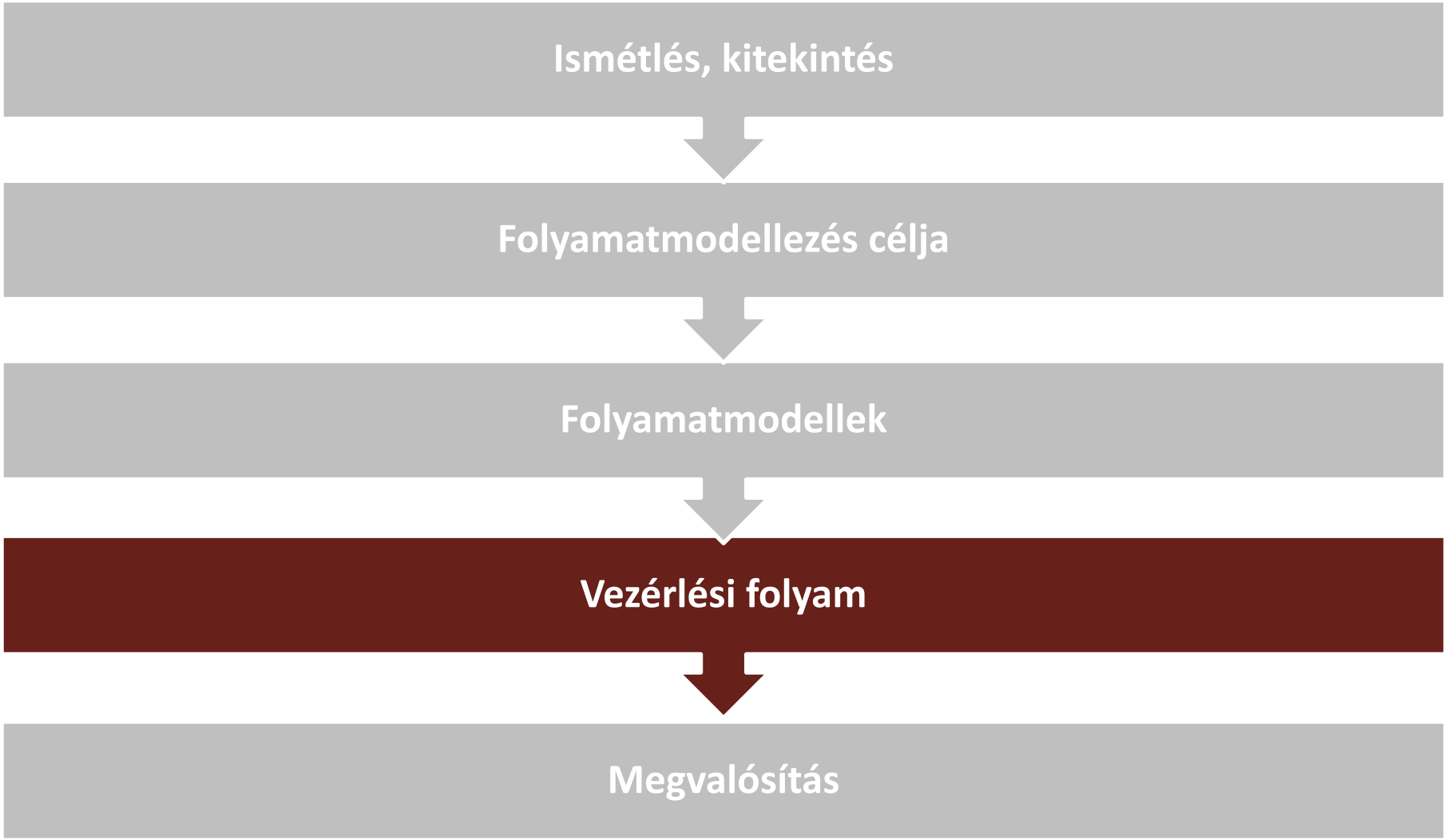
Ismétlés, kitekintés
Folyamatmodellezés célja
Folyamatmodellek
Vezérlési folyam
Megvalósítás

Vezérlési folyam

<statement1>
<statement2>

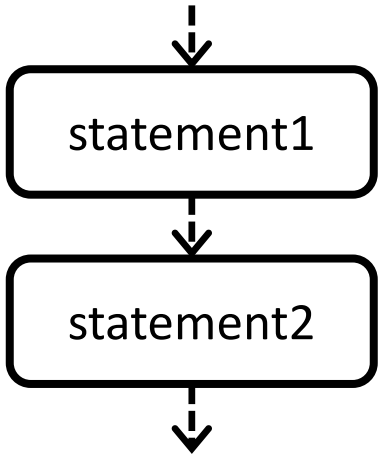

Vezérlési folyam

`if` (*<expression>*)

<statement>

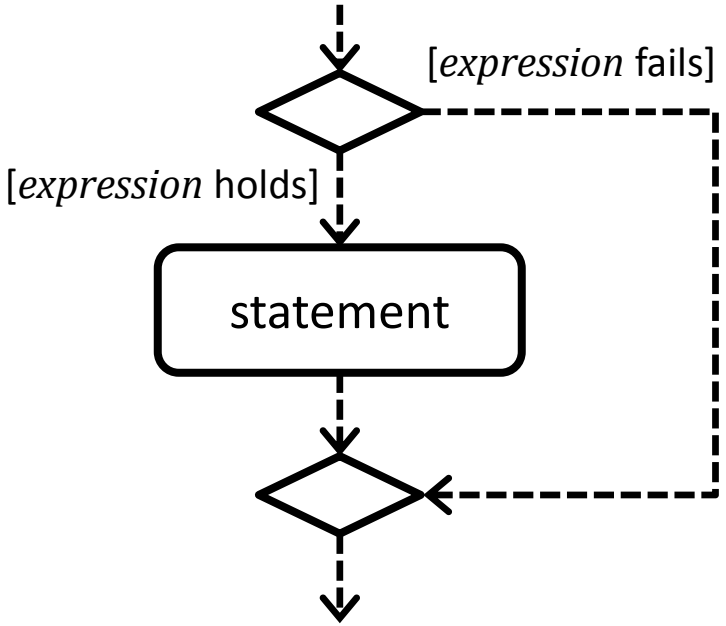

Vezérlési folyam

```
if (<expression>)
    <statement1>
else
    <statement2>
```

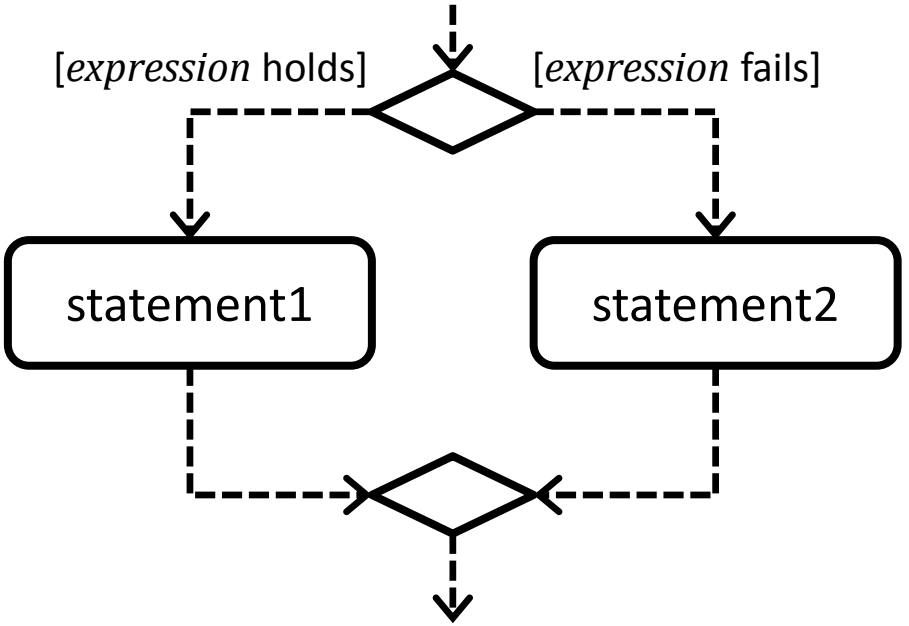

Vezérlési folyam

while (*<expression>*)

<statement>

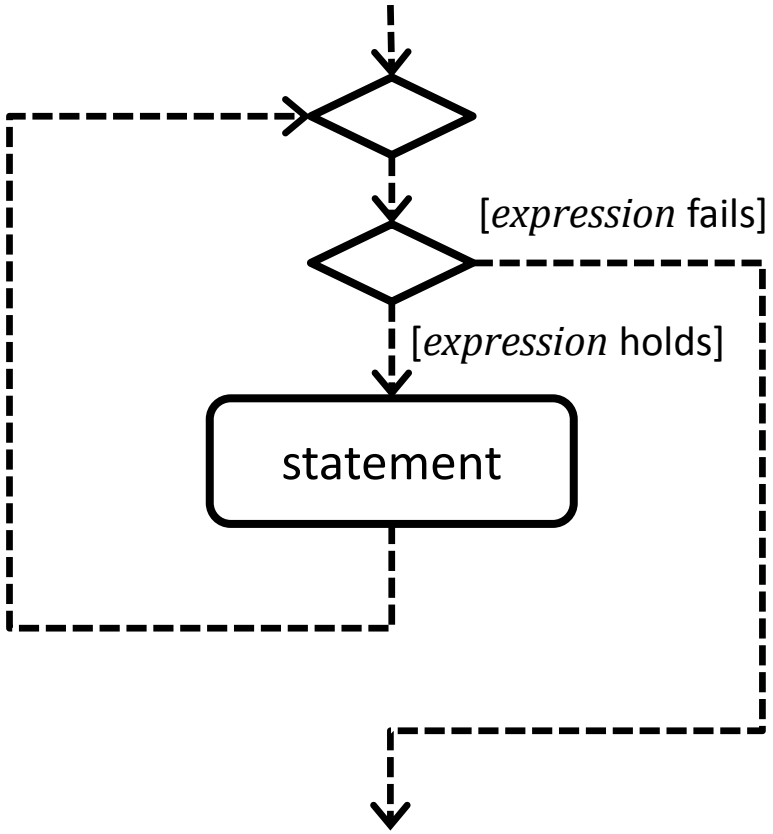

Vezérlési folyam

do

<statement>

while (*<expression>*)

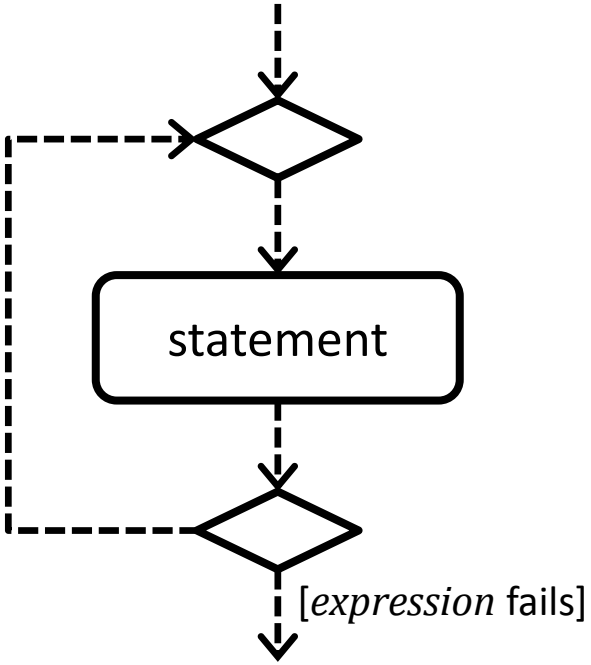

Vezérlési folyam - példa

```
while (a != b) {
   if (a > b) {
      a = a - b;
   } else {
      b = b - a;
   }
}
return a;
```

Vezérlési folyam - példa

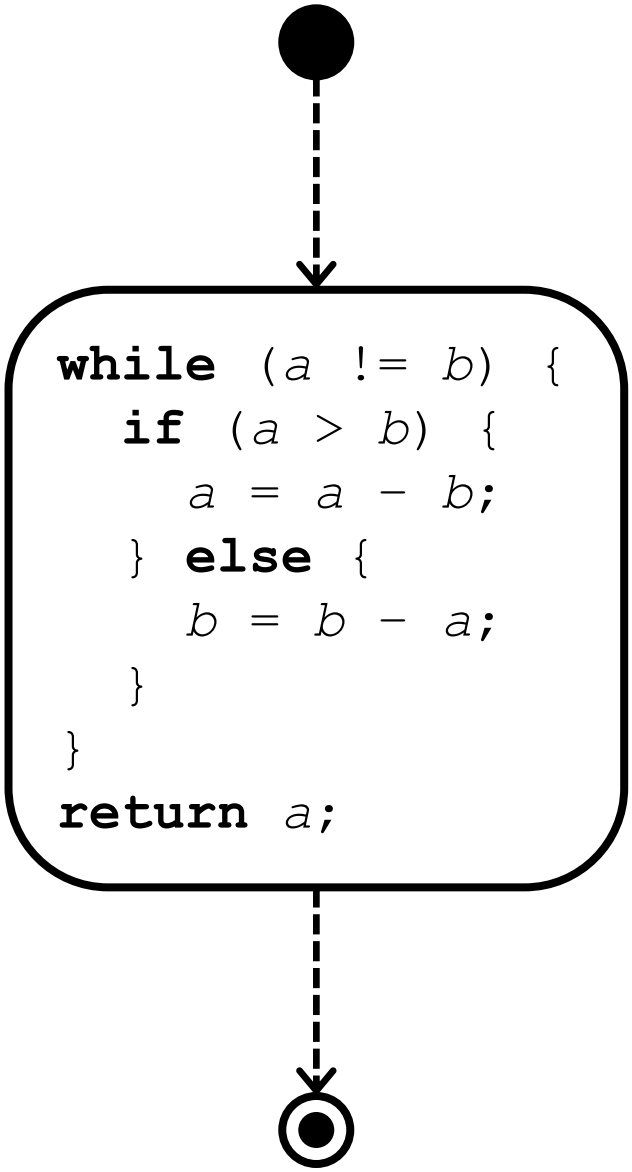

Vezérlési folyam - példa

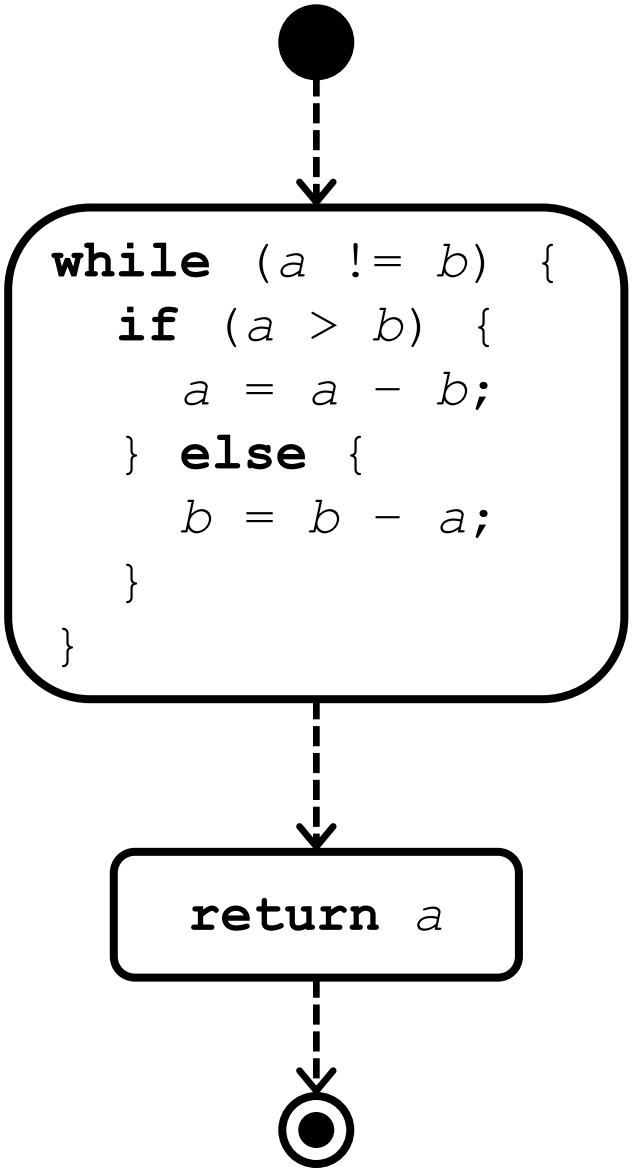

Vezérlési folyam - példa

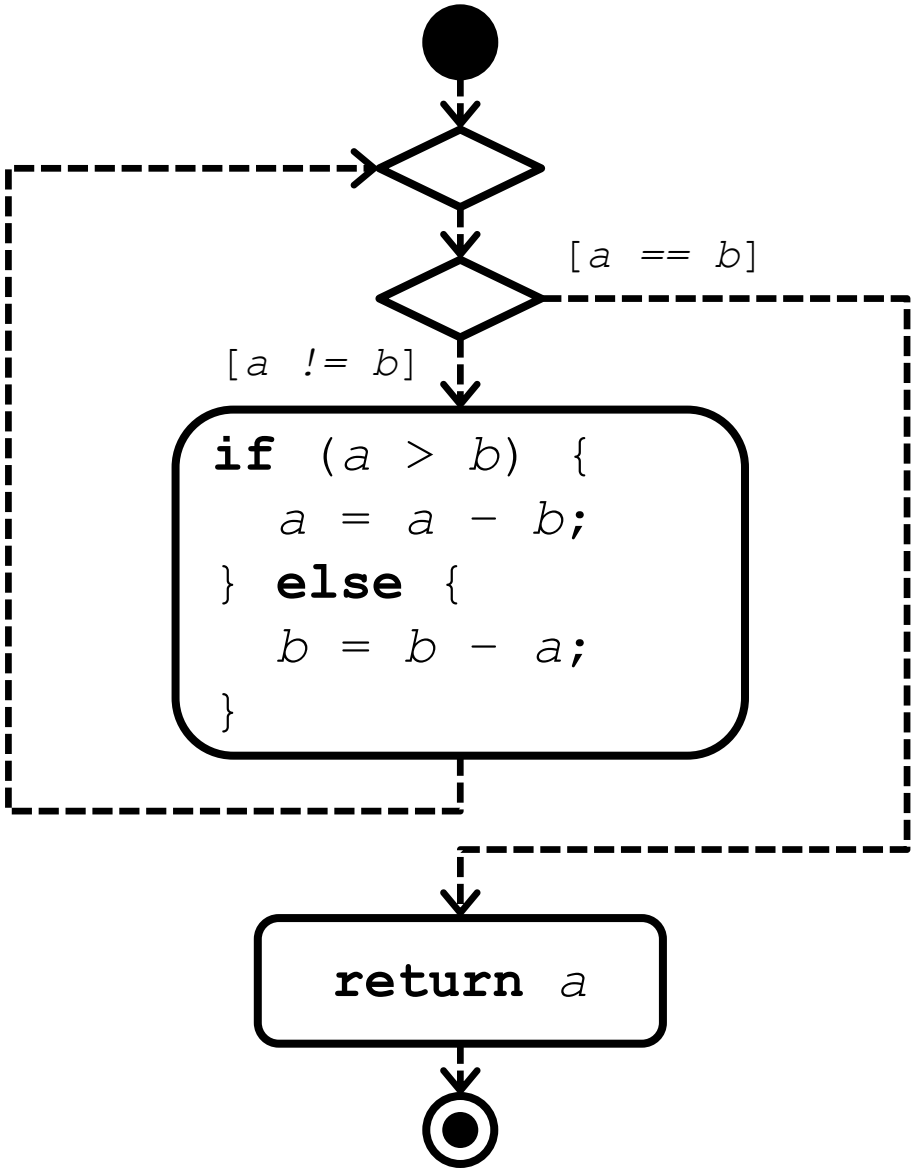

Vezérlési folyam - példa

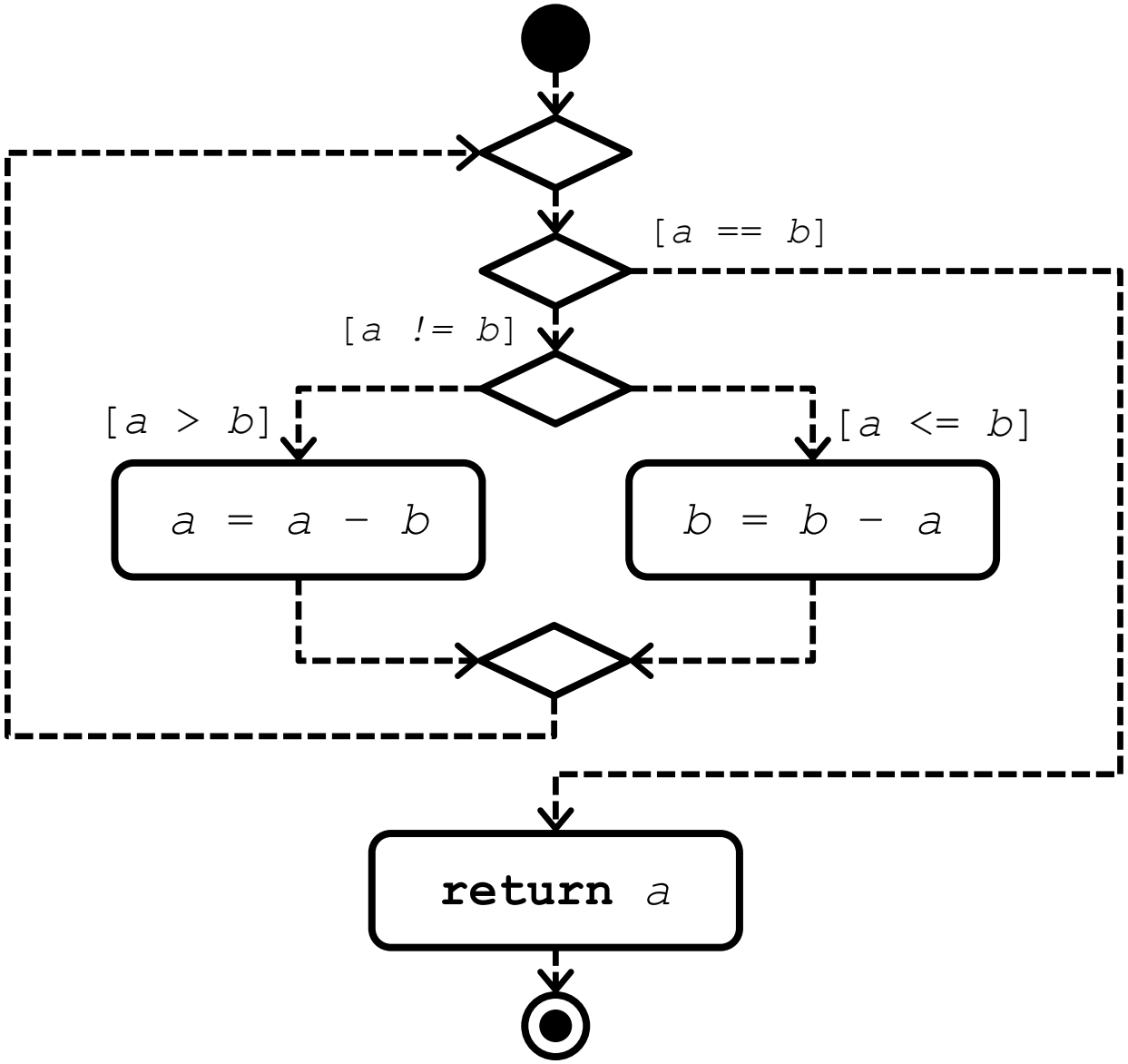

Vezérlési folyam - komplexitás

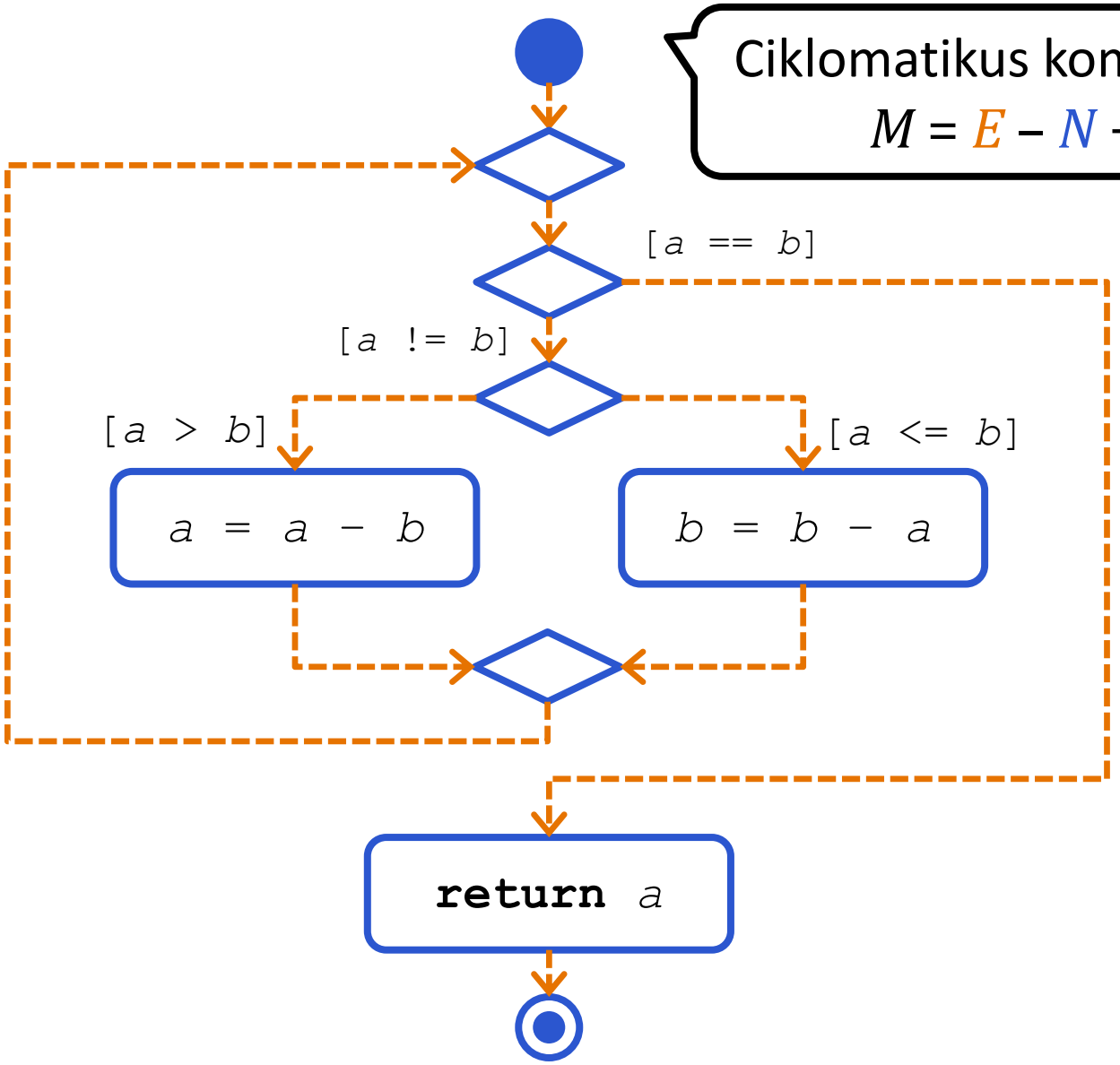

Vezérlési folyam - rekurzió

```
int fact(int n) {
   return
     (n == 0) ? 1 : n * fact(n - 1);
}
```

Vezérlési folyam - rekurzió

```
int fact(int n) {
   int tmp1;
   if (n == 0) {
      tmp1 = 1;
   } else {
      int tmp2 = fact(n - 1);
      tmp1 = n * tmp2;
   }
   return tmp1;
}
```

Vezérlési folyam - rekurzió

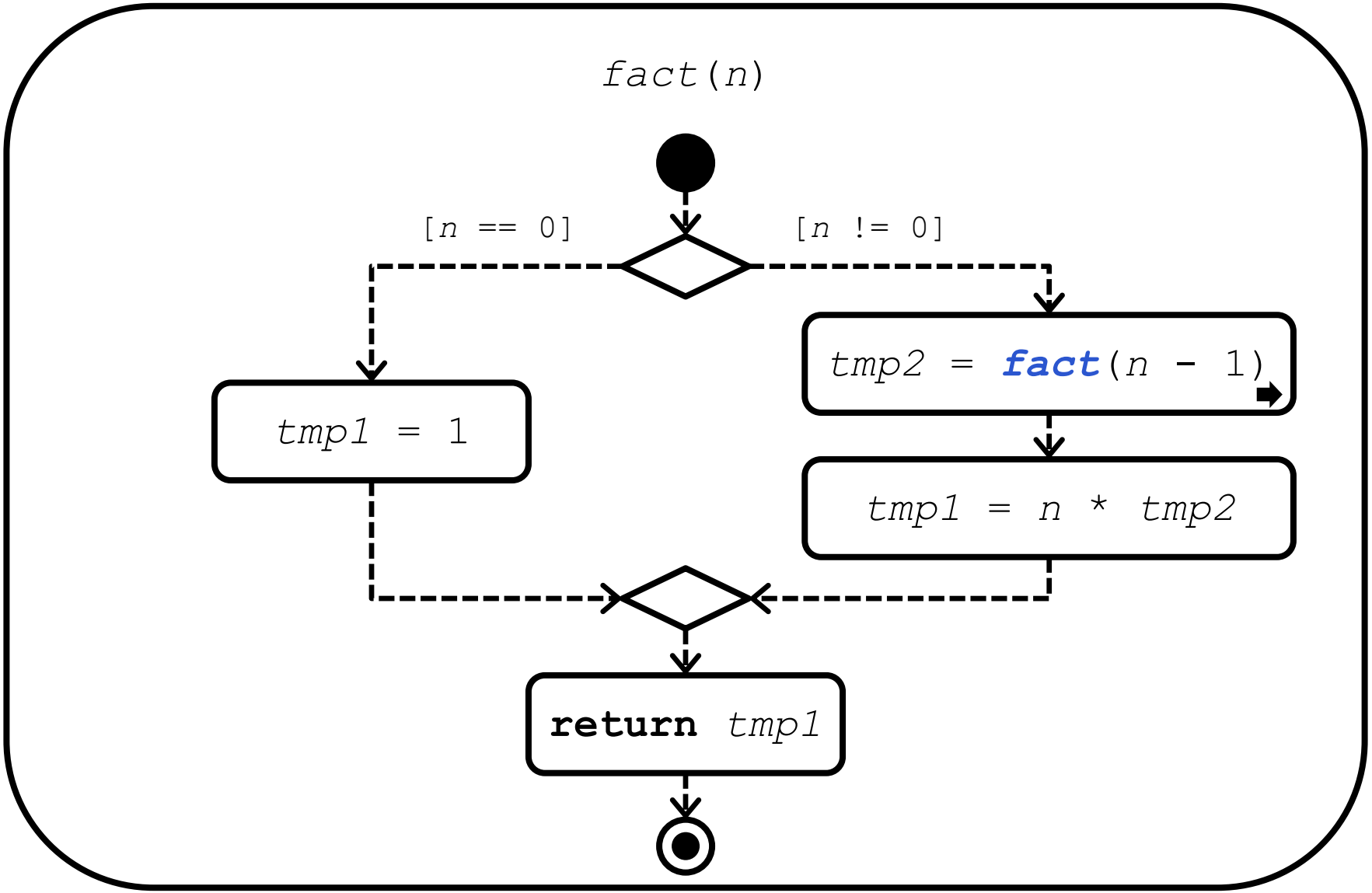

Példa: *n* alatt a *k*

```
int choose(int n, int k) {
  if (k < 0 || k > n) {
    return 0;
  } else if (k == 0 && n == 0) {
    return 1;
  } else {
    int x = spawn choose(n - 1, k);
    int y = spawn choose(n - 1, k - 1);
    sync;
    return x + y;
  }
}
```

$\binom{0}{0}=1$

$\binom{n}{k}=\binom{n-1}{k}+\binom{n-1}{k-1}$

Példa: *n* alatt a *k*

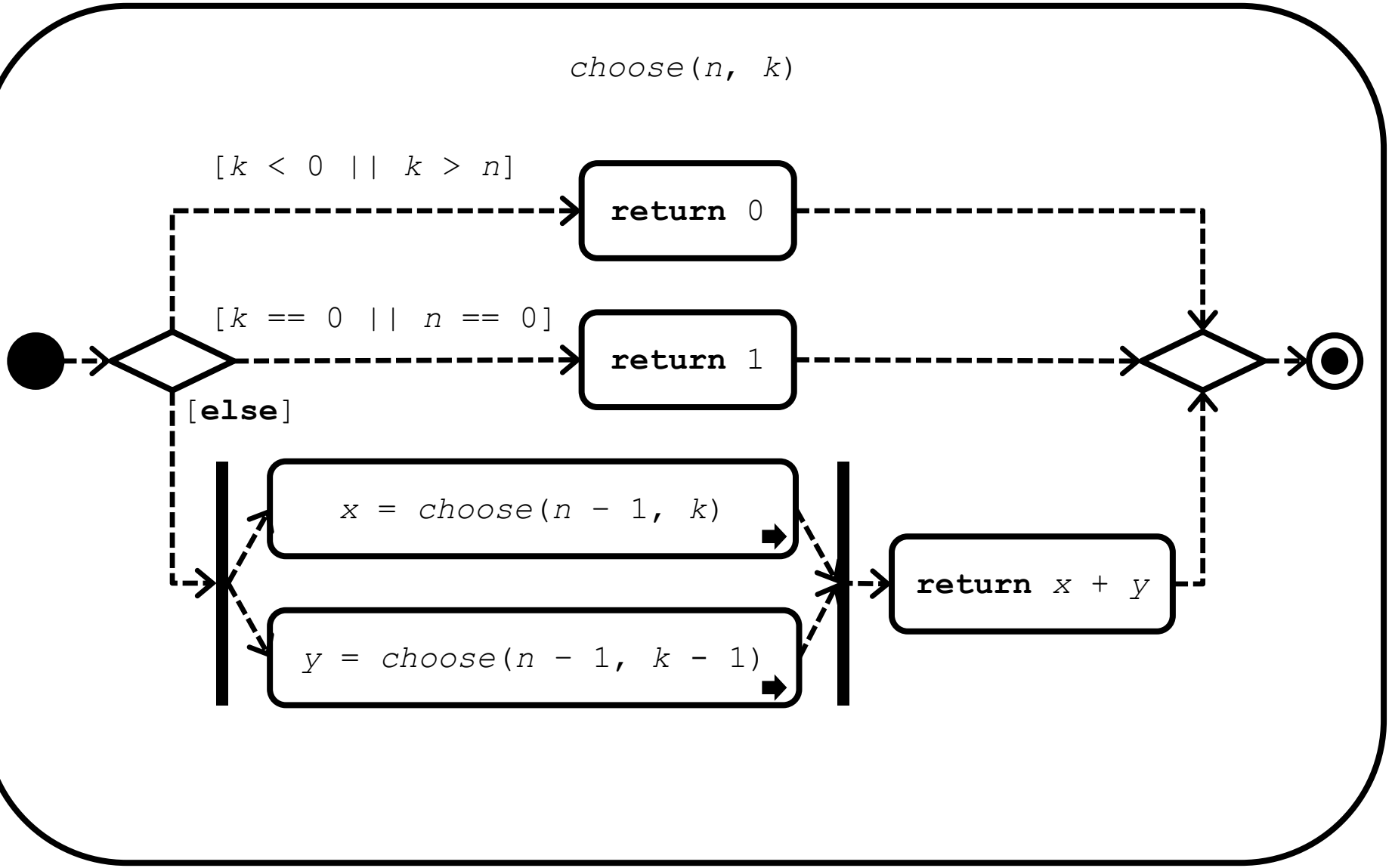

Jólstrukturált folyamatok

- Vezérlési blokkokból építkezünk
  - **Egy bemenet, egy kimenet, közte jól strukturált blokk**
  - Szekvencia, decision-merge és fork-join blokk, ciklus
  - (üres vezérlési szakasz)
- Analógia: strukturált programozás (`goto` helyett vezérlési szerkezetek)
- Nem jólstrukturált folyamatra példa:

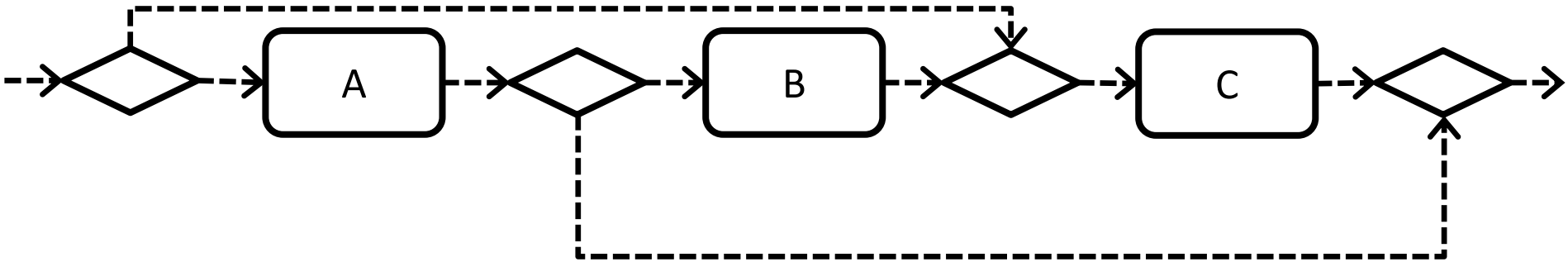

Jólstrukturált folyamatok

- Bizonyos formalizmusok kikényszerítik
  - pl. BPEL (üzleti folyamatok webszolgáltatások fölött)
  - Pl. Struktogram (Nassi-Shneiderman)

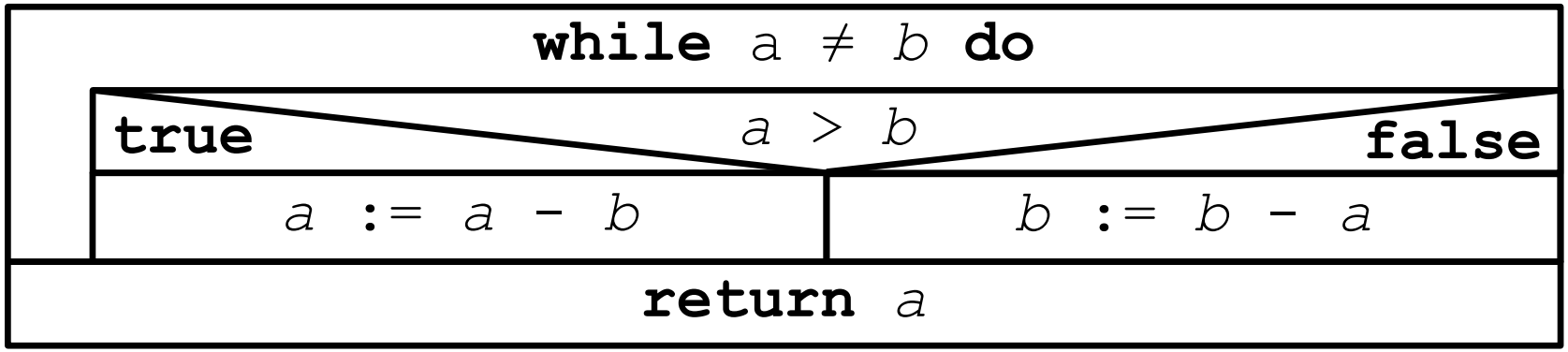

ÜZLETI FOLYAMATOK VÉGREHAJTÁSA

Folyamatok szemantikája

- Modellezés szempontjából

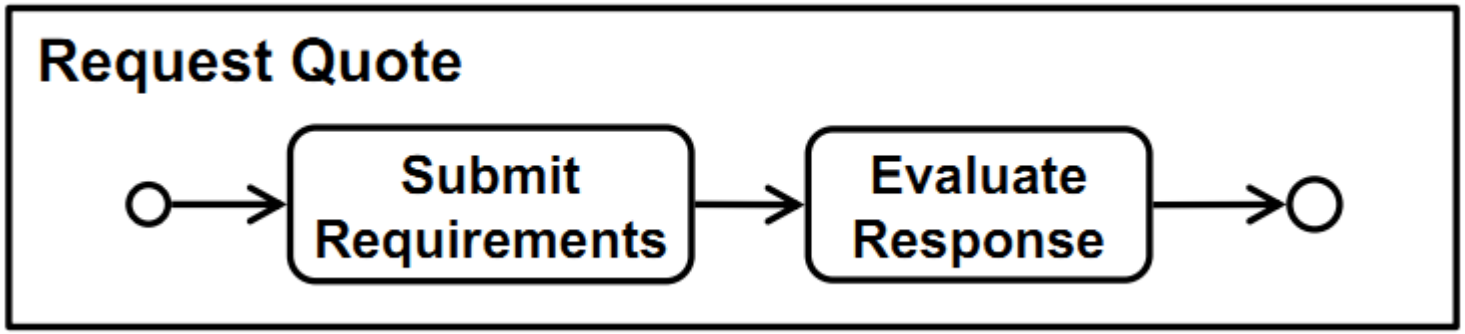

- Az elvárt működés

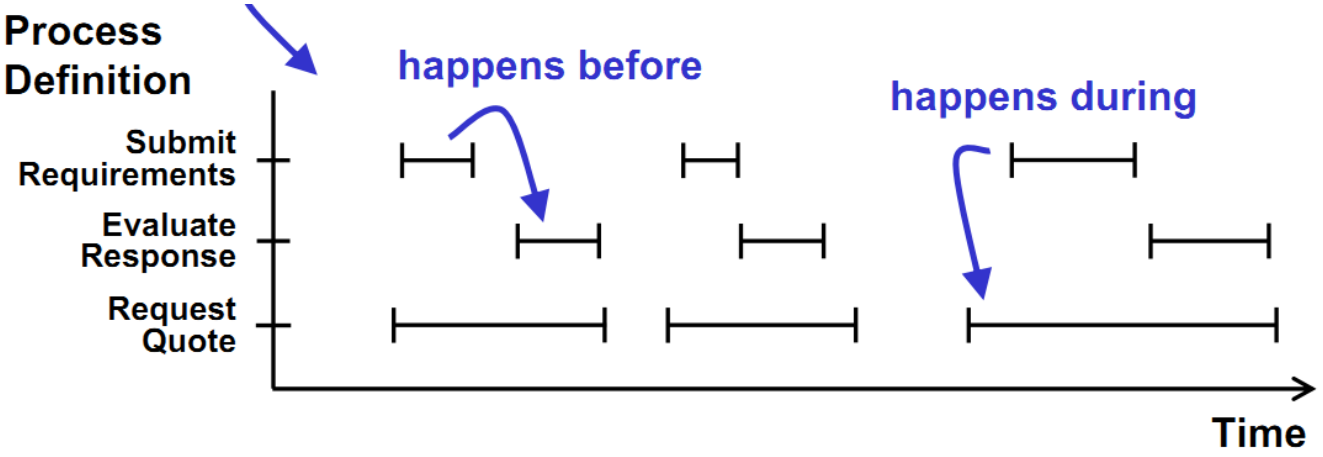

Folyamat végrehajtása

- Tokenáramlás

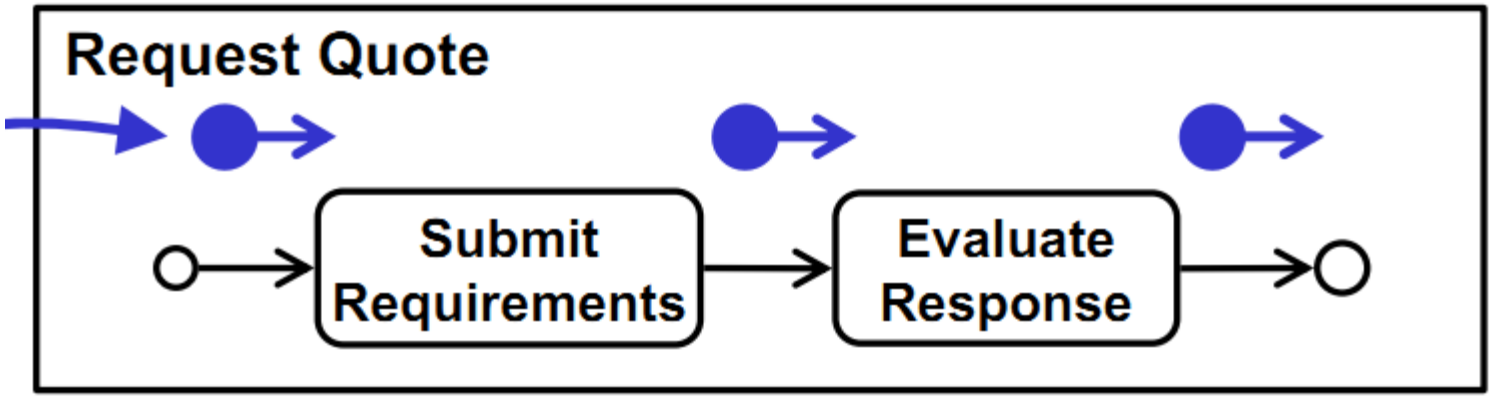

- A folyamat állapota

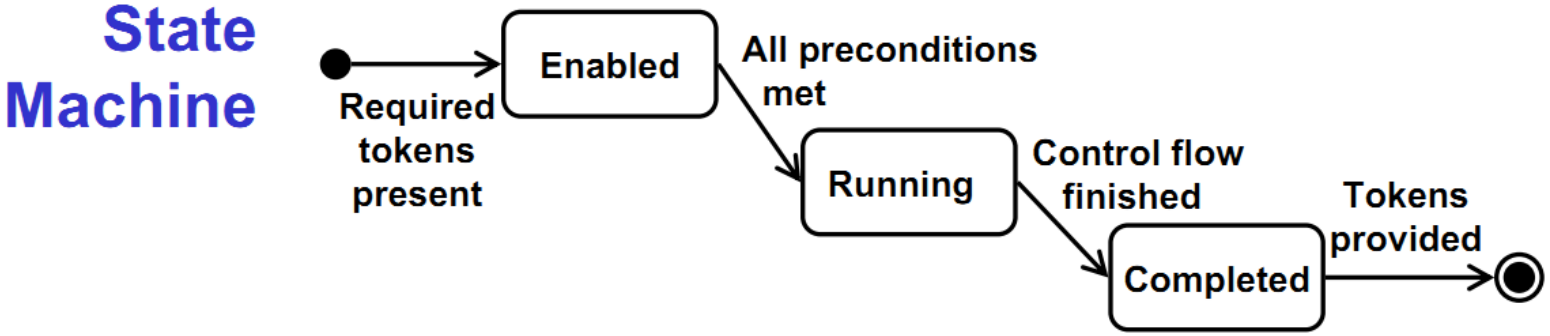

Elemi tevékenység állapotai

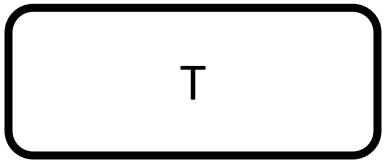

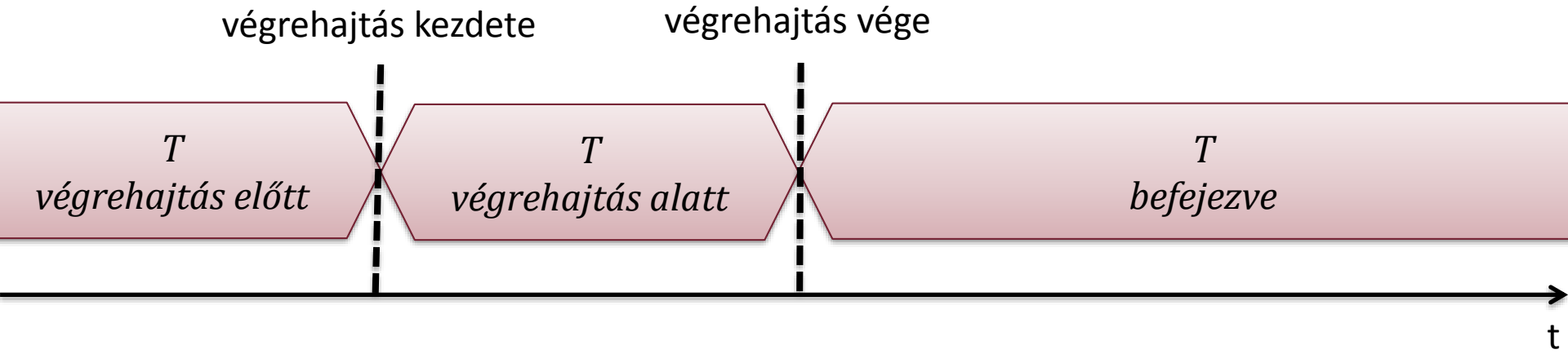

Elemi tevékenység állapotai

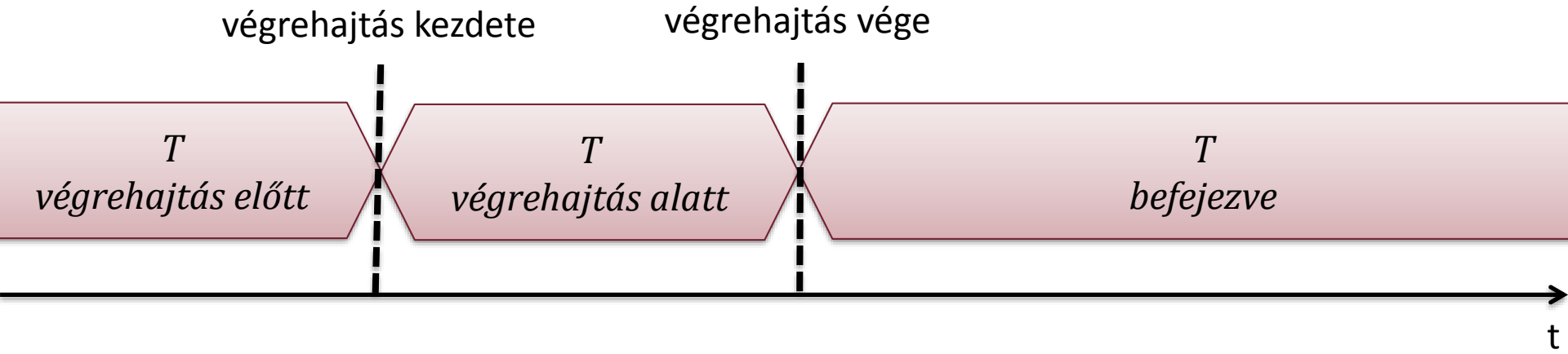

Folyamat állapotai

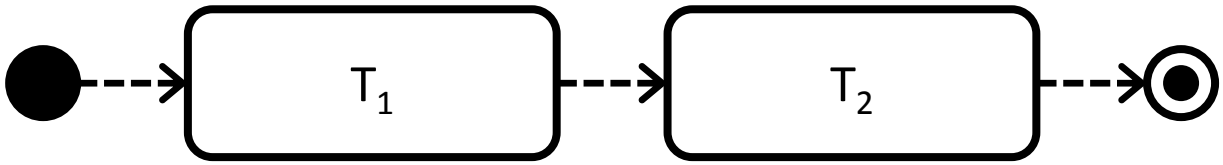

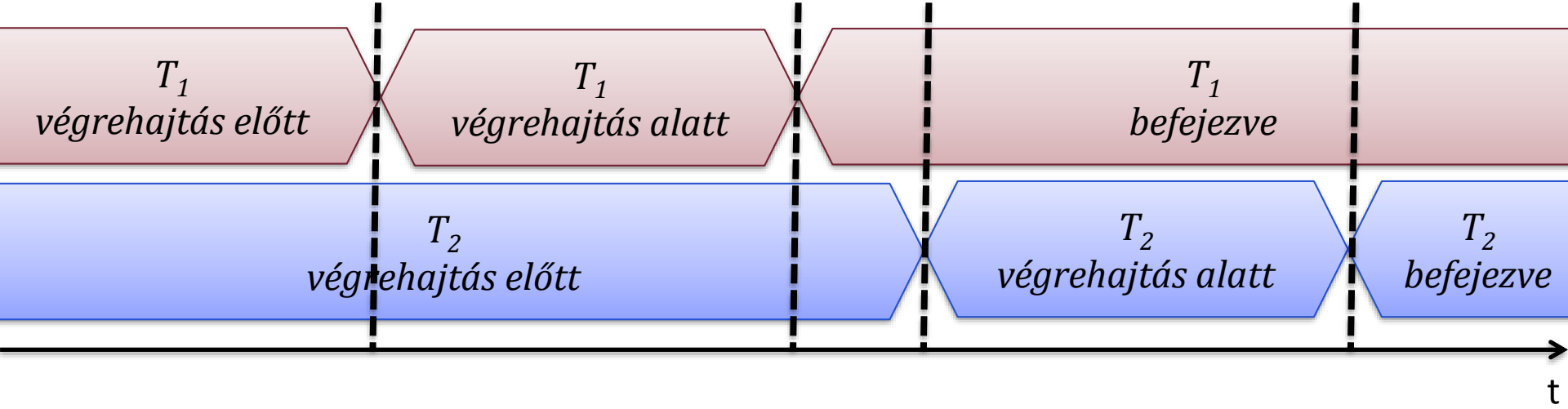

Háttér: matematikai modell

- Allen-féle intervallum logika (1983)
  - Pl. tesztelésnél használják, 13 (6 + 1 + 6) eset

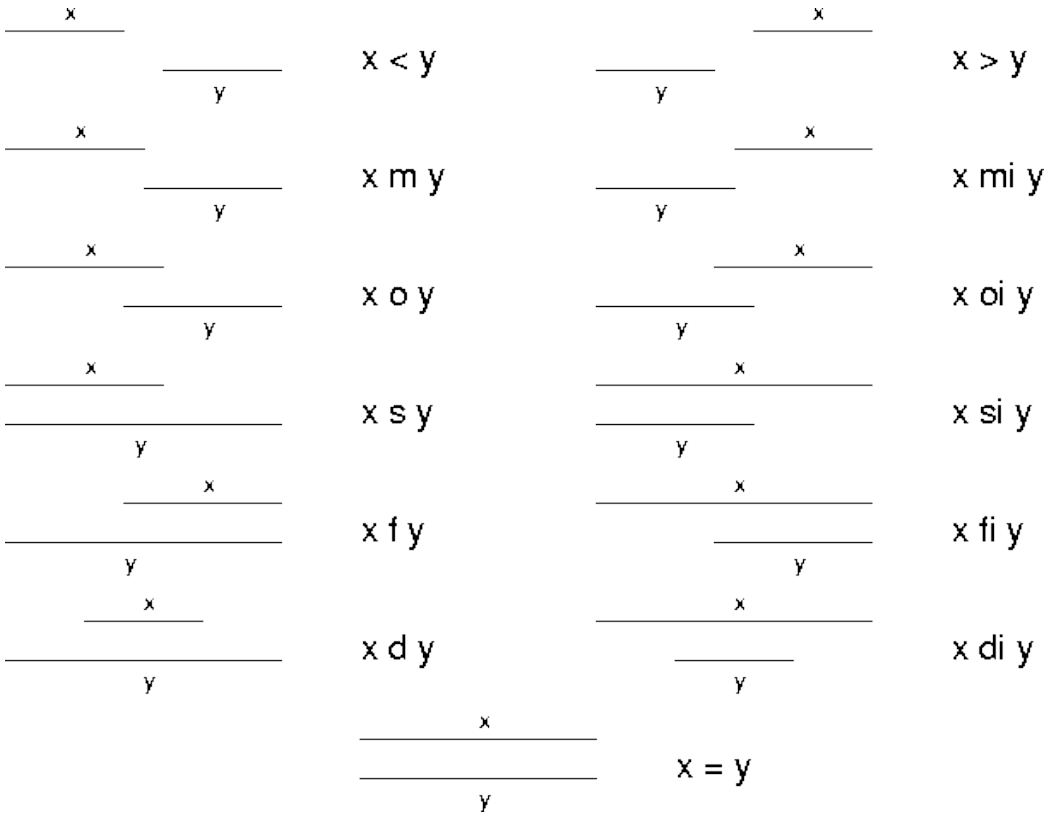

James F. Allen: *Maintaining knowledge about temporal intervals*.
In: *Communications of the ACM*. 26 November 1983. ACM Press. pp. 832–843, ISSN 0001-0782

Háttér: matematikai modell

- Allen-féle intervallum logika (1983)
  - Pl. tesztelésnél ha[illegible]13 (6 + 1 + 6) eset

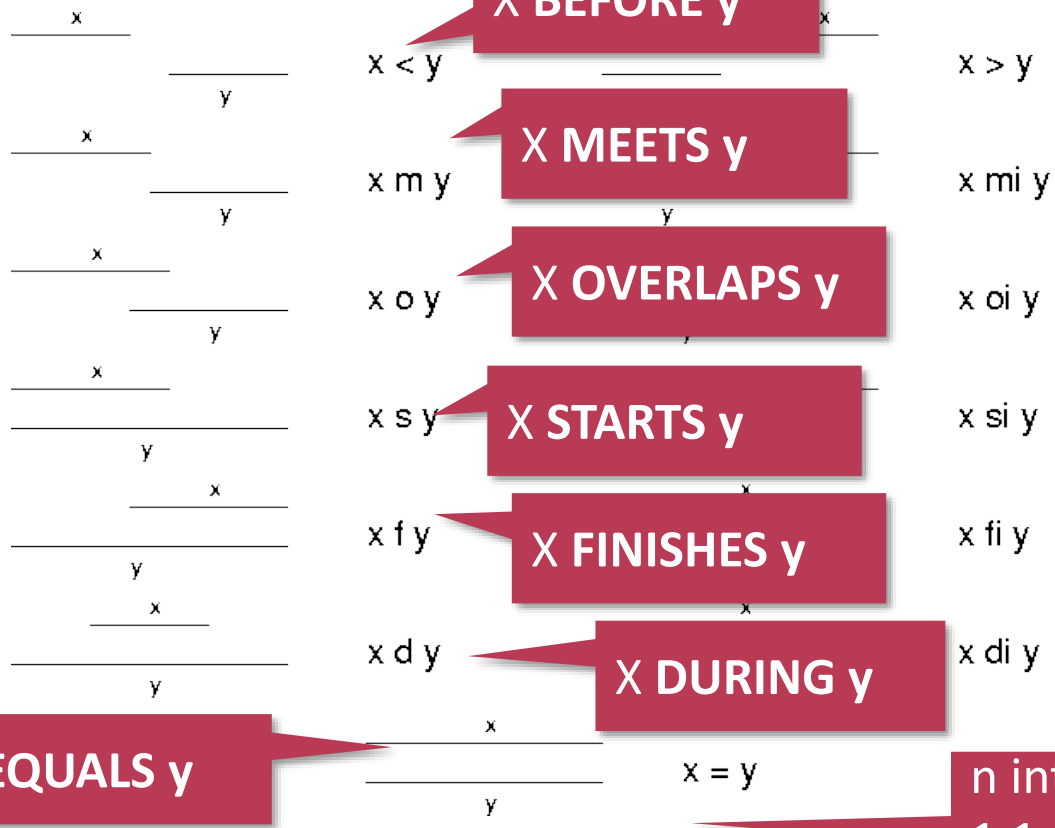

n intervallum:
1,1,13,409, 23917… eset

James F. Allen: *Maintaining knowledge about temporal intervals*.
In: *Communications of the ACM*. 26 November 1983. ACM Press. pp. 832–843, ISSN 0001-0782

Mit lehet ellenőrizni?

- Pl. a végrehajtás nem folyamat alapon történt
  - Megfelelt-e az elvárásoknak (sorrend, függetlenség)?
- Mi lehetett a “folyamat” a rendszer mögött?
  - Workflow mining
- Pl. a futtatókörnyezet megengedő
  - Lépés kihagyható
  - Ilyenkor is teljesülnek az elvárások?
- Eszköz: formális módszerek
  - Logika, Petri-hálók, modellellenőrzés, stb.